

KIRKEARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER

RUINGRUPPE 60V2-IV-620/Ø48 – IGALIKU, NARSAQ

RUINGRUPPE 61V3-III-522/Ø33 – QORLORTOQ, NARSAQ

RUINGRUPPE 61V1-III-529/Ø35 – QORLORTUP ITINNERA, NARSAQ

Jette Arneborg, Sila · Jette Toubro Hansen, Institut for Etnologi & Arkæologi, KU ·
Caroline Paulsen, Institut for Middelalderarkæologi, AAU.

KIRKEARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER VED RUINGRUPPERNE

60V2-IV-620 (Ø48)

61V3-III-522 (Ø33)

61V3-III-529 (Ø35)

ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER AF "SMÅ-KIRKER" I NARSAQ KOMMUNE 2001	2
INDLEDNING	2
FORMÅLET MED UNDERSØGELSERNE	3
TIDSPUNKTET FOR DE ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER	4
DELTAGERE	4
BILAG TIL RAPPORTEN	4
RUINGRUPPE Ø48 IGALIKU - FMNR. 60V2-IV-620	5
KIRKEBYGNING OG KIRKEGÅRD	5
DE ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER	5
FUNDLISTE	7
OPMÅLINGSPLANER	8
FOTOLISTE	8
RUINGRUPPE Ø33 QORLORTOO - FMNR. 61V3-III-522	10
KIRKEBYGNING OG KIRKEGÅRD	10
DE ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER	10
FUNDLISTE	13
OPMÅLINGSPLANER	14
FOTOLISTE	14
RUINGRUPPE Ø35 QORLORTUP ITINNERA - FMNR. 61V3-III-529	15
KIRKEBYGNING OG KIRKEGÅRD	15
DE ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER	15
FUNDLISTE	18
OPMÅLINGSPLANER	18
FOTOLISTE	19
DAGBOG 3. - 29. AUGUST 2001	21

NATIONALMUSEET

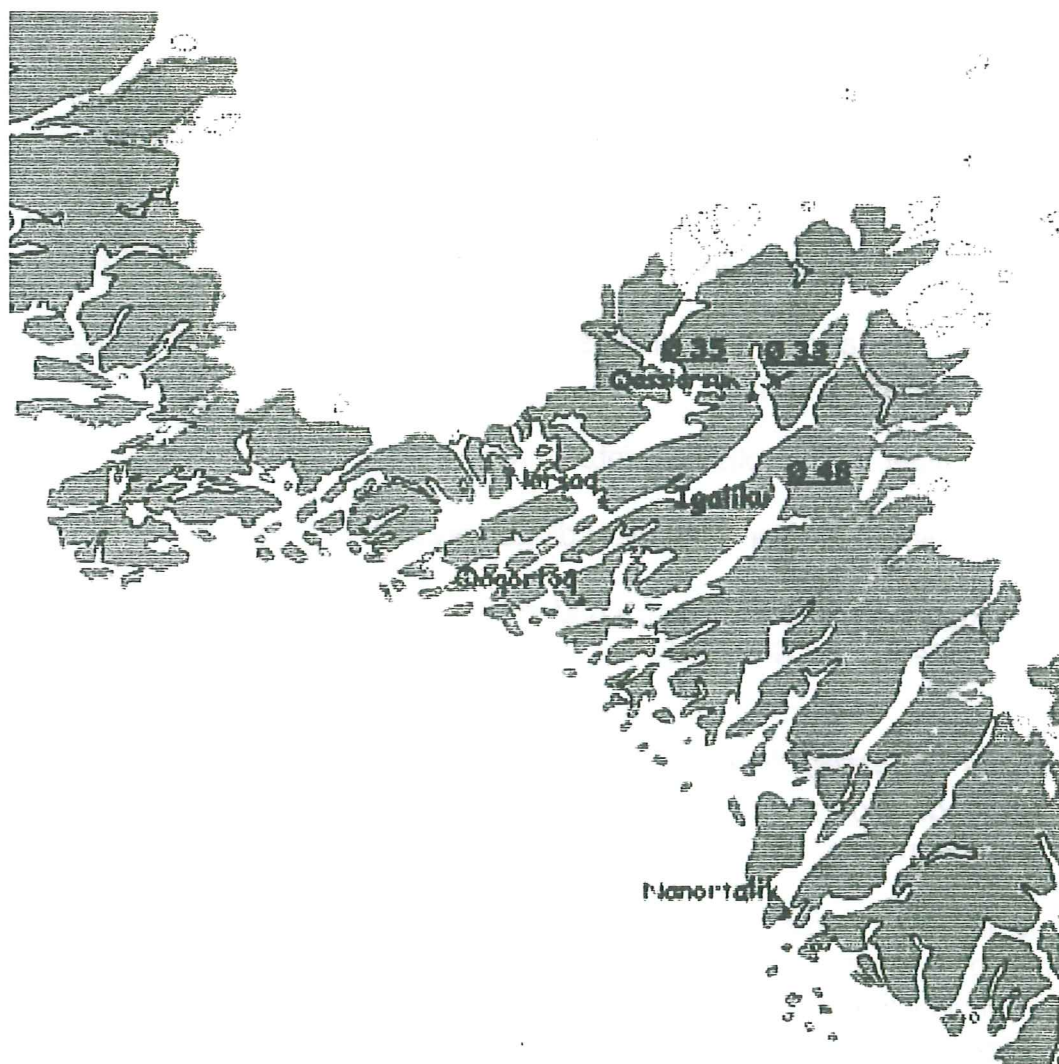
FORSKNINGS- &
FORMIDLINGSAFDELINGEN
SILA - CENTER FOR
GRØNLANDSFORSKNING
FREDERIKSHOLMS KANAL 12
DK - 1220 KØBENHAVN K

ARKÆOLOGISKE UNDERSØGELSER AF "SMÅ-KIRKER" I NARSAQ KOMMUNE 2001

Indledning

De arkæologiske undersøgelser ved ruingrupperne

- 61V3-III-522 (Ø33) i Qorlortoq
- 61V3-III-529 (Ø35) i Qorlortoq Itinnera
- 60V2-IV-620 (Ø48) ved Igaliku

- alle Narsaq kommune - fandt sted indenfor rammerne af forskningsprojektet *Kirke, Kristendom & Storbønder i Grønland* under ledelse af Jette Arneborg.

Der er udstedt gravetilladelse til undersøgelserne af Lise Lennert, Landsstyremedlemmet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke.

Undersøgelserne var rettet mod de såkaldte "små-kirker" ved ruingrupperne, hvor 1 meter brede og 4,5 til 7 meter lange grøfter blev udgravet på kirkegården syd for selve kirkebygningen. Ved ruingrupperne Ø48 og Ø35 skar grøften gennem kirkegårdsdiget.

Selve kirkebygningen var ikke mål for undersøgelserne, hvorfor vi har været omhyggelige med at ikke at grave ind i bygningskonstruktioner ligesom destruktionslag fra bygningskonstruktioner i videst muligt omfang ikke er berørt af undersøgelserne. Hvor det er sket, er destruktionslagene registreret på sædvanlig vis.

Alle humane materialeprøver er indleveret til Antropologisk Laboratorium på Panum Institutet i København, bilag 1.

Andre indsamlede fund overgives til Narsaq Museum.

Der er indleveret materialeprøver til AMS dateringslaboratoriet ved Århus Universitet med henblik på datering og isotopmålinger. Bilag 2.

Der er foretaget vedanatommiske analyser af træ, som er sendt til AMS-datering. Bilag 3.

Der er indleveret materialeprøver til University of Wisconsin, Madison med henblik på strontium isotop analyser. Bilag 4.

Rapporten er forsynet med fotoliste og fotoCD rom. Bilag 6.

Alle opmålingsplaner og profiler foreligger i digitaliseret form (MapInfo).

Alt originalt dokumentationsmateriale fra undersøgelserne opbevares på SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.

Formålet med undersøgelserne

Formålet med undersøgelserne var at indsamle oplysninger og materiale til brug for datering af "små-kirkerne".

I den oprindelige plan indgik - jfr. Ansøgning om gravetilladelse af 2. maj 2001 - prøvesnit i selve kirkebygningen med henblik en undersøgelse af bygningens indretning. Ved nøjere overvejelser på lokaliteterne blev det imidlertid besluttet af opgive denne del af projektet. Udgravning og registrering af de mange sten i destruktionslagene især ved ruingrupperne Ø35 og Ø48 ville kræve meget større anlagte undersøgelser (mere tid – flere udgravere) end det var muligt at gennemføre forsvarligt indenfor rammerne af sommerens undersøgelser.

Undersøgelserne i grøfterne i kirkegården var rettet mod:

- lokalisering af fossile overflader, først og fremmest den mulige landnamsoverflade

- begravelsestæthed
- indsamling af materiale (primært humane skeletdele) til AMS - datering

I forbindelse med AMS - datering vil skeletternes C13 og N15 isotop indhold blive målt med henblik kortlægning af nordboernes diæt og subsistensøkonomi.

Tre tænder er sendt til strontium isotop analyser på University of Wisconsin i Madison for at undersøge, om de døde er indvandret til eller opvokset i Grønland.

Tidspunktet for de arkæologiske undersøgelser

3. – 29. august 2001

Deltagere

Deltagere i sommerens feltarbejde var

- Seniorforsker Jette Arneborg, SILA - Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning København
- Stud.mag. Jette Toubro Hansen, Københavns Universitet, Institut for Arkæologi & Etnologi København
- Stud.mag. Caroline Paulsen, Aarhus Universitet, Moesgård, Institut for Middelalderarkæologi

Museumleder Rie Oldeburg, Narsaq Museum har deltaget i planlægningen af undersøgelserne.

Niels Algreen har digitaliseret opmålingerne, lagt dem ind i MapInfo og lavet udtegningerne af planer, profiler og oversigtsplaner.

Cille Krause gjorde kirkeplanen fra Ø35 færdig, da Niels skulle rejse til Afrika.

Bilag til rapporten

- 1) Rapport fra Antropologisk Laboratorium
- 2) Dateringsprøver sendt til AMS datering laboratoriet ved Aarhus Universitet
- 3) Rapport over vedanalyser foretaget på Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser
- 4) Materialeprøver sendt til strontiumanalyser på University of Wisconsin.
- 5) Planer (Ø33 x 3, Ø35 x 2, Ø48 x 3).
- 6) Foto CD

Ruingruppe Ø48 Igaliku - FMNR. 60V2-IV-620

I følge det grønlandske fredningsarkiv er der registeret 11 anlæg ved ruingruppe Ø48 (Bilag 5). Kirken er ruin nr. 3. De øvrige anlæg er (uden arkæologiske undersøgelser) bestemt som:

- 1 bolig (ruin nr. 2),
- 1 stald (ruin nr. 1),
- 5 økonomibygninger (ruin nr. 4 – 6 & 10 – 11) og
- 3 dyrefolde (ruin nr. 7 – 9).

Alle ruiner, bortset fra ruinerne 8, 9 og 10, blev erkendt under besøget.

Kirkebygning og kirkegård

Kirkebygning med omgivende kirkegårdsdige blev opmålt 3. september 1968 af Svend Erik Albrethsen og Knud J. Krogh. Kirkebygningen fremstår her som en stenbygning med åben vestgavl. Opmålerne udtrykker dog forbehold, og kun arkæologiske undersøgelser vil kunne afgøre om vestgavlen virkelig har været åben.

Kirkegården har været omgivet af et tilnærmelsesvist cirkulært kirkegårdsdige opbygget i sten og tørv.

De arkæologiske undersøgelser (Bilag 5)

Udgravningsfeltet - 1 x 7,5 meter og sydvestorienteret - blev lagt syd for kirkebygningen, fra hjemmemarksområdet uden for kirkegårdsdiget, gennem kirkegårdsdiget og ind mod kirkebygningens sydvestlige hjørne.

Målesystemet tager udgangspunkt i Svend Erik Albrethsens og Knud Kroghs opmåling af kirkeanlægget fra 03.09.1968. Fixpunkterne *punkt 1* og *punkt 2* er markeret på kirkebygningen med rød maling på hhv. hjørnestein i bygningens sydøstlige hjørne og i bygningens nordøstlige hjørne.

Markeringen i *punkt 1* er sat til relativ kote 10,00. Alle andre niveauangivelser tager udgangspunkt i *punkt 1* = relativ kote 10,00. *Punkt 2* ligger i kote 10,24, hvilket er højeste punkt i kirkeruinen.

Nuværende overflade udenfor kirkegårdsdiget ligger i vest (ned mod søen) omkring relativ kote 8,00. Terrænet stiger mod øst til relativ kote omkring 10,60. Indenfor kirkegårdsdiget ligger områder, der øjensynlig ikke er dækket af sten fra kirkebygningen i omkring kote 9,10 i vest med en stigning til omkring 10,00 øst for kirkebygningen.

I udgravningsfeltet konstateredes "Landnamslaget" / den oprindelig overflade både ude i "hjemmemarksområdet" og inde på selve kirkegården. Den oprindelige overflade ligger i

kote omkring 8,70 – 8,80.

Lagfølgen uden for kirkegården kan beskrives på følgende måde:

- **Lag 9.** Urørt undergrund - top i kote c. 8,20.
- **Lag 7.** "Landnamslag" / oprindelig overflade.
- **Lag 4.** Nordbomark.
- **Lag 2.** Destruktionslag fra kirkebygning.
- **Lag 3.** Tørvelag – bund af lag 2.
- **Lag 5.** Væksthorisont
- **Lag 6.** Væksthorisont.
- **Lag 8.** Fyld i gærde.
- **Lag 1.** Nuværende overflade - top i kote c. 9,00.

Kirkegårdsdiget hæver sig maksimalt ca. 30 cm over nuværende overflade. Diget er opbygget af veltilpassede sten i kassekurskonstruktion. Fylden i muren består af sandjord; for en stor dels vedkommende af urørt undergrundsmateriale. Af bevaringshensyn blev sektionen under gærdet ikke gravet i bund. Iagttagelser ved siden af gærdet antyder imidlertid, at gærdet ikke er opført direkte på det formodede "landnamslag". På den anden side antyder tilstedeværelsen af urørt undergrundsmateriale i kassekursmuren, at gærdet ikke kan være opført mange årtier efter at bosætning fandt sted. Topkote på sten i gærde i udgravningsfeltet: c. 9,05

Kun lidt under 3 m² af selve kirkegården blev undersøgt, og i alt blev der konstateret fire begravelser. "Landnamslaget" / den oprindelige overflade, der kunne konstateres uden for kirkegården var intakt mellem gravene (alle grave skærer ned gennem laget). Tre af de fire grave blev udgravet.

Efter udgravningen blev det udgravede felt atter tildækket – øverst med de afskårne tørv. I stendiget blev lagt sten for at sikre, at diget ikke "falder" sammen i det udgravede område. Der er lagt rødt/hvidt plastbånd langs udgravningskanterne.

Grav 2 lå placeret mellem grav 3 og grav 1, og for at give plads til udgravningen af disse to grave blev det besluttet at efterlade grav 2 intakt. Set i bagklogskabens lys desværre en dårlig beslutning, da grav 2 efter nøjere granskning af profilet har vist sig at være den strategisk set ældste begravelse i udgravningsfeltet.

Næstældst i den startgrafiske sekvens er **grav 4**.

- Graven er gravet tæt ned langs kirkegårdsdiget.
- Graven er gravet ned i urørt undergrund gennem både den oprindelige overflade og et tyndt tørvelag, der har dannet sig over den oprindelige overflade.
- Graven er smal, kun c. lidt over 30 cm bred.
- Fylden i graven grus med småsten.
- Graven var dækket af et op til 10 cm tykt trækulslag.
- Skelettet i graven var dårligt bevaret.
- Armene hviler på bækkenet – venstre hånd synes at mangle!

- Materialeprøver KNK 221x1, 221x2, 221x3, 221x7, 221x9, 221x10

Grav 3 er strategigrafisk yngre end grav 4.

- Vestlige del af graven synlig i udgravningsgrøften.
- Skelettet i graven dårligt bevaret, kranium og del af hals bevaret.
- Graven fyldt med sten blandet med trækul.
- Øverst i graven større sten. Som måske har været synlige på overfalden.
- Graven gravet gennem trækulslaget fra grav 4. Trækullet i gravfylden kan derfor stamme fra grav 4.
- Over sten øverst i graven en tynd væksthorisont. Herover nedbrydningslaget fra kirkebygningen.
- Materialeprøver KNK 221x5, 221x8, 221x11

Grav 1 ligger i samme strategigrafiske position som grav 3. Det er ikke muligt at afgøre forholdet mellem de to grave.

- Graven r c. 35 cm bred.
- Gravfylden består af grus opblandet med trækul.
- Skelettet ligger med armene ned langs siderne. Hændernes position kunne ikke afgøres.
- Direkte ovenpå skelettet var lagt to større sten, begge c. 25 x 30 cm.
- Materialeprøver KNK 221x4, 221x6

De fire graves top ligger alle i kote c. 8,90. Gravene respekterer hinanden, hvilket kan være udtryk for, at de oprindeligt har været markeret på overfladen.

Fundliste

KNK 221 x 1	Trækul, grav 4, indsamlet i kote 8,77
KNK 221 x 2	Trækul, grav 4, indsamlet i kote 8,78
KNK 221 x 3	Trækul, grav 4
KNK 221 x 4	Trækul, grav 1
KNK 221 x 5	Trækul, grav 3
KNK 221 x 6	Højre lårben, grav 1
KNK 221 x 7	Venstre lårben, grav 4
KNK 221 x 8	Kranium, grav 3
KNK 221 x 9	Venstre underarm, grav 4
KNK 221 x 10	Ribben, grav 4
KNK 221 x 11	Tand, grav 3, indsamlet som x8

Følgende fund er sendt til AMS datering i Århus, bilag 2.

- KNK 221 x 4
- KNK 221 x 6
- KNK 221 x 3
- KNK 221 x 7

Følgende fund er sendt til strontium analyser i Wisconsin, bilag 4.
KNK 221 x 11

Opmålingsplaner

KNK 221 t 1	Ruin 3. Niveau-plan.
KNK 221 t 2	Udgravningsfelt & målepunkter.
KNK 221 t 3	Flade, niv. c. rel. kote 9,10
KNK 221 t 4	Flade, niv. c. rel. kote 9,00
KNK 221 t 5	Flade, niv. c. rel. kote 8,80. Grav 3 & 2
KNK 221 t 6	Flade, niv. c. rel. kote 8,80. Grav 4
KNK 221 t 7	Flade, niv. c. rel. kote 8,75. Grav 1, 2, 3 & 4
KNK 221 t 8	Flade, niv. c. rel. kote 8,40. Grav 1, 3 6 4.
KNK 221 t 9	Profilopmåling, vestprofil (2 sider).

Fotoliste (Bilag 6)

ID	Ruing	Ruinn	Andet motiv	Fotogra	Dato	Bemærkninger
2001 1,00	Ø48	0	Oversigt	JA	0508	Scanning mislykket
2001 1,01	Ø48	0	Oversigt	JA	0508	Mørkt. Scanning mislykket
2001 1,02	Ø48	0	Udgravningsfelt fra syd	JA	0508	Scannede billede spejlvendt
2001 1,03	Ø48	0	Udgravningsfelt fra syd	JA	0608	Scannede billede spejlvendt
2001 1,04	Ø48	0	Gærde fra øst	JA	0608	Scannede billede spejlvendt
2001 1,05	Ø48	0	Gærde fra øst	JA	0608	Mørkt. Scannede billede
2001 1,06	Ø48	0	Feltet nordlige del, plan 1	JA	0608	Mørkt. Scannede billede
2001 1,07	Ø48	0	Feltet nordlige del, plan 1	JA	0608	Scannede billede spejlvendt
2001 1,08	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0608	Scanning mislykket
2001 1,09	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	Scanning mislykket
2001 1,10	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	Scanning mislykket
2001 1,11	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	Scanning mislykket
2001 1,12	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	Scanning mislykket
2001 1,13	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	
2001 1,14	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	
2001 1,15	Ø48	0	Grav 4 fra øst	JA	0708	
2001 1,16	Ø48	0	Grav 1 fra øst	JA	0708	
2001 1,17	Ø48	0	Grav 1 fra øst	JA	0708	
2001 1,18	Ø48	0	Feltet fra syd	JA	0708	
2001 1,19	Ø48	0	Sort	JA	0708	Sort
2001 1,20	Ø48	0	Grav 4	JA	0908	
2001 1,21	Ø48	0	Grav 4	JA	0908	
2001 1,22	Ø48	0	Grav 4	JA	0908	
2001 1,23	Ø48	0	Kranium grav 3	JA	0908	
2001 1,24	Ø48	0	Kranium grav 3	JA	0908	
2001 1,25	Ø48	0	Grav 1	JA	0908	
2001 1,26	Ø48	0	Grav 1	JA	0908	
2001 1,27	Ø48	0	Grav 1	JA	0908	
2001 1,28	Ø48	0	Feltet fra nord	JA	0908	
2001 1,29	Ø48	0	Feltet fra nord	JA	0908	

2001 1,30	Ø48	0 Feltet fra nord	JA	0908	
2001 1,31	Ø48	0 Feltet fra syd	JA	0908	
2001 1,32	Ø48	0 Feltet fra syd	JA	0908	
2001 1,33	Ø48	0 Feltet fra syd	JA	0908	
2001 1,34	Ø48	0 Feltet fra syd	JA	0908	
2001 1,35	Ø48	0 Sort	JA	0908	Sort
2001 1,36	Ø48	11 Hjulspor gennem ruin 11	JA	1008	
2001 1,37	Ø48	11 Hjulspor gennem ruin 11	JA	1008	
2001 2,0	Ø48	0 Oversigt	JA	100801	Mørk
2001 2,00	Ø48	0	JA		Mislykket
2001 2,01	Ø48	0 Oversigt fra nord mod Igaliku	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,02	Ø48	0 Oversigt fra øst	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,03	Ø48	0 Oversigt fra øst	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,04	Ø48	0 Oversigt fra nord	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,05	Ø48	0 Oversigt fra nord	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,06	Ø48	0 Oversigt fra nord	JA	100801	Ikke scannet
2001 2,07	Ø48	2	JA	100801	
2001 2,08	Ø48	2	JA	100801	
2001 2,09	Ø48	1	JA	100801	
2001 2,10	Ø48	1 Oversigt	JA	100801	
2001 2,11	Ø48	1	JA	100801	Mørk
2001 2,12	Ø48	1	JA	100801	
2001 2,13	Ø48	1	JA	100801	
2001 2,14	Ø48	0 Grav 1	JA	100801	
2001 2,15	Ø48	0 Grav 1	JA	100801	
2001 2,16	Ø48	0 "nordbomark"	JA	100801	
2001 2,17	Ø48	0 "nordbomark"	JA	100801	
2001 2,18	Ø48	0 Kirkegårdsdige	JA	100801	
2001 2,19	Ø48	0 Kirkegårdsdige	JA	100801	
2001 2,20	Ø48	0 Grav 4	JA	100801	
2001 2,21	Ø48	0 Grav 4	JA	100801	
2001 2,22	Ø48	0 Grav 3 & grav 4	JA	100801	
2001 2,23	Ø48	0 Grav 3	JA	100801	
2001 2,24	Ø48	0 Grav 3	JA	100801	
2001 2,25	Ø48	0 Østprofil	JA	100801	
2001 2,26	Ø48	0 Østprofil	JA	100801	
2001 2,27	Ø48	0 Østprofil	JA	100801	
2001 2,28	Ø48	0 Østprofil	JA	100801	
2001 3,05	Ø48	3 Det tildækkede udgravningsfelt	JA	110801	
2001 3,06	Ø48	3 Det tildækkede udgravningsfelt	JA	110801	
2001 3,07	Ø48	3 Det tildækkede udgravningsfelt	JA	110801	
2001 3,08	Ø48	3 Det tildækkede udgravningsfelt	JA	110801	

Ruingruppe Ø33 Qorlortoq - FMNR. 61V3-III-522

Ifølge Nationalmuseets (Kbh.) ruinregistrant (inkl. registreringer fra "Det Store Nordiske Arkæolog Projekt" 1975-76) er der registreret 25 ruiner i ruingruppen (Bilag 5) – i det grønlandske fredningsarkiv omtales kun 15 ruiner.

- 2 boligruiner (ruinnr. 3 & 15).
- 20 økonomibygninger (ruinnr. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 & 25).
- 2 folde (ruinnr. 11 & 24)
- 1 kirke omgivet af kirkegård (ruinnr. 16).

Gustav Holm, der besøgte stedet 1880 mener, at ruin 10 har været anvendt sekundært af grønlandere. I ruin 14 registrerede Holm en "grønlandergrav".

Ruin 15 er ligger tæt op ad kirken (ruin 16) og repræsenterer måske ældste bolig på stedet.

Kirkebygning og kirkegård

Kirke og kirkegård er opmålt af Knud J. Krogh 29.7. og 1.8. 1962. Den sammenfaldne kirkebygning fremstår som en græsdækket forhøjning i terrænet. Der er kun ganske få sten i konstruktionen.

Den arkæologiske undersøgelse viste, at bygningen har været af samme konstruktion som *Thjodhildes kirke* i Qassiarsuk. Altså en træbygning (?) omgivet af en beskyttende mur opbygget i strengurtørv. Kirkebygningen er omgivet af et cirkulært kirkegårdsdige bygget i sten og tørv.

De arkæologiske undersøgelser (Bilag 5)

Udgravningen ved Ø33 var tænkt som en genåbning af Knud Kroghs udgravningsfelt fra 1962. Grøften lå syd for kirkebygningen – orienteret nord-syd - mellem bygning og kirkegårdgårde. Der findes ingen rapport fra undersøgelsen i 1962, men ifølge opmåling var feltet 60 x 300 cm. Dybden var ca. 20 cm. I grøften var registreret to stensamlinger orienteret øst – vest, som kunne dække over to begravelser.

Kirketomten var i 2001 dækket af kraftig græsbevoksning, men KK-grøftens vestside fremstod tydeligt i terrænet, idet der var et niveauspring på ca. 10 cm. Den nye grøft blev udlagt således at vestsiden var identisk med KK-grøftens vestside. Bredden på den nye grøft blev udvidet mod øst med 40 cm, således af den nye grøft blev 1 meter bred. Den nye grøft blev desuden forlænget, således at kirkegårdsdiget blev inddraget i grøften. Den nye grøfts samlede længde blev 5 meter.

Aftørvningen krævede overraskende hårdt arbejde, idet tørvens rodnet var næsten umulig at skære igennem. Forklaringen lå umiddelbart under tørvten – et lag kraftig plastik, der –

stod det meget hurtigt klart – dækkede over et område, der var meget større end det 1,8 m² store 1962-felt. To skeletter lå afdækkede i grøften, ekstra dækket med blå- og rødfarvede affaldsplastposer - som vist ikke fandtes i 1962.

På forespørgsel forklarede Ole Paviassen, at Knud Krogh havde (gen)gravet på stedet i begyndelsen af 1970'erne.

På forespørgsel har Knud Krogh forklaret (i brev til JA dateret 30.12.01), at der blev gravet på kirkegården ved Ø33 i 1976: *"Ved Ø33 er der ikke foretaget udgravning af grave. Balslev-Jørgensen havde i 1976 fremsat ønske om at se, hvorvidt den lille kirkegård kunne afgive et materiale til antropologisk undersøgelse, idet han forestillede sig, at der muligvis ved en sådan formodet "privatkirke" kunne være tale om gravlagte personer, der var i nær familierelation Som forberedelse til hans ankomst for at vurdere mulighederne, lod jeg derfor en overfaldeaafdækning foretage, men da han derefter meddelte, at han måtte aflyse sin rejse til Grønland Blev jord- og græstørvsdækket over det overfladedækkede parti atter reetableret.*

Svend Erik Albrethsen, der deltog i arbejdet husker (i e-mail til JA 12.12.01): *"Vi afdækkede hvad jeg erindrer som max 2 – 4 m² men det blev ikke til meget andet end at tage græstørven af. Der kunne klart ses grave og jeg mener også at kunne huske at der var nogle meget opløste knogler synlige. Feltet var max. 25 cm dybt. Udgravningen blev stoppet efter et par dage da vejret var forrykt. det regnede uafbrudt i 6 uger...."*

Skeletterne (grav 1 & 2) under de røde og blå affaldsposer lå ca. 40 – 45 cm under 2001-overflade. I 2001 afdækkedes 6 m², og det kraftige plast fortsatte både mod nord, ind mod kirkebygningen, og mod øst. 1976-feltet har således dækket et område større end 6 m².

På grund af den manglende dokumentation fra 1976-undersøgelsen var det vanskeligt at indplacere 1976-grøften i 2001-udgravningens målesystem. Følgende forudsætninger ligger til grund for opmålingen:

- Øst-vest - akse: vestsiden i 1962 -, 1976 - og 2001 grøfterne er identisk.
- Nord-syd - akse: 1976 er indmålt med udgangspunkt i fire store sten i terrænet, som vi mente at kunne genkende fra KK's plan fra 1962.

Alle koteangivelser tager udgangspunkt i rødt mærke (afsat af Knud Krogh ?) på markant sten i kirkebygningens østmur. Stenen er sat til relativ kote = 10,00.

Nuværende overflade ved udgravningsfeltet lå i rel. Kote 9,75 – 10,00. Urørt undergrund blev nået i rel. Kote c. 9,40. Oprindelig "landnams" væksthorisont blev ikke påtruffet, måske bortset fra en tyndt lag i den nordligste del af grøften (materialeprøve fra laget KNK 222x14).

I forbindelse med tildækningen af udgravningsfeltet blev KK's plast fra 1976 fjernet i det udgravede felt. Der ligger stadig plast øst og nord for feltet. Hvor langt det resterende plast rækker vides ikke. Ved tildækningen blev det udgravede felt afmærket med

rødt/hvidt plastbånd.

Lagfølgen over den urørte undergrund, **lag 10**.

- **Lag 9.** I feltets sydlige del fyldskifte lag 9, omrodet, sandet med småsten. Øjensynlig ældre end lag 7 og ældre end kirkegårdsgærdet. Trækul KNK 222x12.
- **Lag 7.** Over urørt undergrund, lag 10, og over fyldskiftet lag 9 et heterogent sandet lag med småsten iblandet bånd af sort/grå sandet jord med linser af tørv. Nederst i laget grus med håndstore sten. Øverst i laget væksthorisont. Lag 7. Tolkning: Laget påført og kan tænkes påført i forbindelse med opførelsen af kirkebygningen. Ligger umiddelbart under de vandretliggende strengurtørv, som antagelig har været del af beskyttelsesmur omkring kirkebygningen,
- **Lag 6.** I nordlige del af feltet tydelig tørvemur i strengurtørv. Muren går uden skarp markering over i et sandblandet lag med småsten og stumper af tørv. Tolkning: Tørvemuren del af beskyttelsesmuren omkring kirkebygningen. Det sandblandede lag destruktionslag fra nedbrydningen af kirkebygningen.
- **Lag 5.** Sten lag i tørv. Kirkegårdsdiget.
- **Lag 4.** Nedfaldne sten fra kirkegårdsdige.
- **Lag 3.** Kompakte tørv i kirkegårdsdige.
- **Lag 2 & 1.** Nuværende overflade. Lag 2. Sort til gråt sandet lag med småsten. Lag 1. Væksthorisont.

Med henblik på at få klarlagt de lagmæssige relationer mellem grav 1 og grav 2 blev profilet skåret c. 10 cm - bagud (mod vest) - i forhold til 1976-udgravningens vestside. Manøvren lykkedes ikke, da ingen af de to grave "rakte" så langt. Ingen af gravene er derfor registreret i det opmålte profil.

I alt blev der registreret 4 begravelser i det 5 m² store felt.

Grav 1.

- Skelettet afdækket under 1976-udgravningen. Lå dækket af farvede affaldsposer.
- Graven er gravet ned i lag 7.
- Optræder ikke i det opmålte profil.
- Skelettet i graven meget dårligt bevaret.
- Armene og hænder placeret ned langs den døde's sider.
- Rel. kote c. 9,45
- Materialeprøver KNK 222x2, 222x9, 222x10

Grav 2.

- Skelettet, eller det der måtte have været tilbage, blev ligeledes afdækket i forbindelse med 1976 udgravningen. Lå dækket af farvede affaldsposer.
- Nu var kun fødderne, der hvilede på en sten var bevaret, og det i en meget dårlig forfatning.
- Også grav 2 var gravet ned i Lag 7.
- Graven er ikke registreret i profilopmålingen.
- Rel. kote c. 9,55
- Materialeprøver KNK 222x4, 222x5.

Grav 3.

- Registreres i feltets sydlige del.
- Rel. kote c. 9,26.
- Graven c. 50 cm bred.
- Skelettet var meget dårligt bevaret. Rygsøjle og det meste af venstre arm var kun bevaret som farverspor i jorden. Ribbenene var lidt bedre bevaret. Kraniet var helt opløst. Kraniet har ligget væsentlig højere end selve kroppen og muligvis på en sten, der er registreret under kraniet.
- Armene placeret ned langs kroppen, højre underarm ligger let bøjet fra albuen ned mod hoften.
- Graven var nedgravet i lag 7.
- Materialeprøver KNK 222x7, 222x8, 222x11, 222x15

Grav 4.

- Begravelse langs beskyttelsesmuren omkring kirkebygningen.
- Graven c. 40 cm bred
- Rel. kote c. 9,20
- Graven nedgravet i lag 7.
- Dårligt bevaret skelet
- Den begravede er lagt let sidelæns ned i graven.
- Venstre hånd placeret på bækkenet – kan skyldes, at den døde ligger let sidelæns i graven.
- Højre arm og hænder ligger ned langs den dødes side.
- Materialeprøver KNK 222x3, 222x6, 222x16.

Fundliste

KNK 222 x 1	Dyrekogler, fyld over grav 2
KNK 222 x 2	Tænder, grav 1
KNK 222 x 3	Trækul, grav 4
KNK 222 x 4	Skelet, grav 2
KNK 222 x 5	Skelet, grav 2
KNK 222 x 6	Trækul, grav 4
KNK 222 x 7	Skelet, grav 3
KNK 222 x 8	Skelet, grav 3
KNK 222 x 9	Arm, grav 1
KNK 222 x 10	Materialeprøve, tekstil ? grav 1
KNK 222 x 11	Materialeprøve, tekstil ? grav 3
KNK 222 x 12	Trækul, lag 9 (afsæt på profil)
KNK 222 x 13	Jern, lag 7 (afsæt på profil)
KNK 222 x 14	Materialeprøve - opr. overflade ? (afsæt på profil)
KNK 222 x 15	Højre over- og underarm, grav 3
KNK 222 x 16	Venstre lårben og venstre underarm, fragmenter, grav 4

Følgende fund er sendt til AMS datering i Århus (desværre var skeletmaterialet i så dårlig forfatning, at intet skønnedes egnet til datering):

KNK 222 x 3

KNK 222 x 12

Opmålingsplaner

KNK 222 t 1	Oversigtplan (KK plan 1962) med niv. og målesystem. 2 ark.
KNK 222 t 2	Niveauer, overlæg til KK 1962-plan. 2 ark.
KNK 222 t 3	Dyrkningsgrænser 2001 overlæg til KK 1962-plan. 2 ark.
KNK 222 t 4	Flade niv c rel kote 9,50, grav 1 & 2.
KNK 222 t 5	Flade niv c rel kote 9,30, grav 1,2 & 3.
KNK 222 t 6	Flade grav 4.
KNK 222 t 7	Profil vest 2 ark.

Fotoliste (Bilag 6)

ID	Ruingr	Andet motiv	Fotograf	Dato	Bemærkninger
2001 3,14	Ø33	Oversigt	JA	130801	
2001 3,15	Ø33	Oversigt	JA	130801	
2001 3,17	Ø33	Felt nord, fra øst	JA	140801	
2001 3,18	Ø33	Felt nord fra øst	JA	140801	
2001 3,19	Ø33	Felt fra øst, grav 1	JA	140801	
2001 3,20	Ø33	Felt fra øst, grav 1	JA	140801	
2001 3,21	Ø33	Felt syd fra øst	JA	140801	
2001 3,22	Ø33	Felt syd fra øst	JA	140801	
2001 3,35	Ø33	Grav 1 fra øst	JA	190801	
2001 3,36	Ø33	Grav 1 fra øst	JA	190801	
2001 3,37	Ø33	Stenaffald fra markrensning	JA	200801	
2001 4,0	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,01	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,02	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,03	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,04	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,05	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,06	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,07	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m	JA	200801	
2001 4,08	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,09	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,10	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,11	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,12	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,13	Ø33	Grav 4	JA	200801	
2001 4,14	Ø33	Grav 4	JA	200801	
2001 4,15	Ø33	Grav 4	JA	200801	Ikke scannet
2001 6,01	Ø33	Det tildækkede felt	CP	210801	
2001 6,02	Ø33	Det tildækkede felt	CP	210801	

Ruingruppe Ø35 Qorlortup Itinnera - FMNR. 61V3-III-529

Ifølge det grønlandske fredningsarkiv består ruingruppe Ø35 af 7 enkeltruiner, dog er der i forbindelse med Det Store Nordiske Arkæologiprojekt 1975-76 opmålinger af yderligere 7 ruiner (ruin 8 – 14). Desværre findes der ikke en oversigtplan med disse ruiner indtegnet.

I forbindelse med undersøgelserne 2001 erkendtes kun de ruiner, der er indtegnet på Gustav Holms plan fra 1880 (inkl. ruin 7 fra Daniels Bruuns besøg i 1893). Det skal dog føjes til, at Karl Kleist fortalte om et par ruiner, opført overvejende i tørv, som han er stødt på i forbindelse med markarbejde i markerne ved ruingruppen.

Anlæggene er uden arkæologiske undersøgelser bestemt som:

- Ruin 1: stald/lade kompleks
- Ruin 2: bolig
- Ruin 3 & 4 – 7: div. Udhuse
- Ruin 4: kirke omgivet af kirkegård

Kirkebygning og kirkegård

Kirke og kirkegård opmålt af Knud J. Krogh, K. Eldjarn og Jørgen Balslev-Jørgensen 27. juni 1962.

Prøveundersøgelser ved Poul Nørlund i 1932. Nørlunds prøvehuller ses stadig meget tydeligt sydvest (grøft B på KJK opmåling fra 1962) og øst (grøft A på KJK opmåling fra 1962) for kirkebygningen. Nørlund fandt ingen grave/skeletdele, men tolkede den meget omrodede jord som kirkegårdsjord (MOG 88(1),16).

Knud Krogh lod i 1962 et hjørne i grønft B afrense, og giver følgende profilbeskrivelse (anført på opmålingsplan fra 1962): ".... Der ses ikke afgjorte spor af nedgravninger el. lign. i de to afrensede vægge. Forneden løber et trækuls(?)lag. Omtrent i højde med dette ligger i hjørnet en jernnagle. Ca. 40 cm under græstørven (i hjørnet).

Den sammenfaldne kirkebygning fremstår som en rektangulær forhøjning af tørv og en hel del sten. Afsøgning med metaldetektor på selve kirkebygningen afslørede, at bygningen har været opført i kassemur – sten med en indvendig kerne af tørv eller jord.

Kirkebygningen er omgivet af cirkulært kirkegårdsdige. Dette er opbygget i sten og tørv.

De arkæologiske undersøgelser (Bilag 5)

Udgravningsfeltet blev lagt syd for kirkebygningen, på kirkegården og ud gennem kirkegårdsdiget. Feltet målte 4,30 x 1 meter.

Målesystemet tager udgangspunkt i rødmalet sten (malet af Knud Krogh ?) i

Følgende fund er sendt til AMS datering i Århus (desværre var skeletmaterialet i så dårlig forfatning, at intet skønnedes egnet til datering):

KNK 222 x 3

KNK 222 x 12

Opmålingsplaner

KNK 222 t 1	Oversigtplan (KK plan 1962) med niv. og målesystem. 2 ark.
KNK 222 t 2	Niveauer, overlæg til KK 1962-plan. 2 ark.
KNK 222 t 3	Dyrkningsgrænser 2001 overlæg til KK 1962-plan. 2 ark.
KNK 222 t 4	Flade niv c rel kote 9,50, grav 1 & 2.
KNK 222 t 5	Flade niv c rel kote 9,30, grav 1,2 & 3.
KNK 222 t 6	Flade grav 4.
KNK 222 t 7	Profil vest 2 ark.

Fotoliste (Bilag 6)

ID	Ruingsr	Andet motiv	Fotograf	Dato	Bemærkninger
2001 3,14	Ø33	Oversigt	JA	130801	
2001 3,15	Ø33	Oversigt	JA	130801	
2001 3,17	Ø33	Felt nord, fra øst	JA	140801	
2001 3,18	Ø33	Felt nord fra øst	JA	140801	
2001 3,19	Ø33	Felt fra øst, grav 1	JA	140801	
2001 3,20	Ø33	Felt fra øst, grav 1	JA	140801	
2001 3,21	Ø33	Felt syd fra øst	JA	140801	
2001 3,22	Ø33	Felt syd fra øst	JA	140801	
2001 3,35	Ø33	Grav 1 fra øst	JA	190801	
2001 3,36	Ø33	Grav 1 fra øst	JA	190801	
2001 3,37	Ø33	Stenaffald fra markrensning	JA	200801	
2001 4,0	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,01	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,02	Ø33	Grav 3	JA	200801	
2001 4,03	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,04	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,05	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,06	Ø33	Grav 4, hånd ved hofte	JA	200801	
2001 4,07	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m	JA	200801	
2001 4,08	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,09	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,10	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,11	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,12	Ø33	Vestprofil fra 5,5 - 7,5 m.	JA	200801	
2001 4,13	Ø33	Grav 4	JA	200801	
2001 4,14	Ø33	Grav 4	JA	200801	
2001 4,15	Ø33	Grav 4	JA	200801	ikke scannet
2001 6,01	Ø33	Det tildækkede felt	CP	210801	
2001 6,02	Ø33	Det tildækkede felt	CP	210801	

Ruingruppe Ø35 Qorlortup Itinnera - FMNR. 61V3-III-529

Ifølge det grønlandske fredningsarkiv består ruingruppe Ø35 af 7 enkelruiner, dog er der i forbindelse med Det Store Nordiske Arkæologiprojekt 1975-76 opmålinger af yderligere 7 ruiner (ruin 8 – 14). Desværre findes der ikke en oversigtplan med disse ruiner indtegnet.

I forbindelse med undersøgelserne 2001 erkendtes kun de ruiner, der er indtegnet på Gustav Holms plan fra 1880 (inkl. ruin 7 fra Daniels Bruuns besøg i 1893). Det skal dog føjes til, at Karl Kleist fortalte om et par ruiner, opført overvejende i tørv, som han er stødt på i forbindelse med markarbejde i markerne ved ruingruppen.

Anlæggene er uden arkæologiske undersøgelser bestemt som:

- Ruin 1: stald/lade kompleks
- Ruin 2: bolig
- Ruin 3 & 4 – 7: div. Udhuse
- Ruin 4: kirke omgivet af kirkegård

Kirkebygning og kirkegård

Kirke og kirkegård opmålt af Knud J. Krogh, K. Eldjarn og Jørgen Balslev-Jørgensen 27. juni 1962.

Prøveundersøgelser ved Poul Nørlund i 1932. Nørlunds prøvehuller ses stadig meget tydeligt sydvest (grøft B på KJK opmåling fra 1962) og øst (grøft A på KJK opmåling fra 1962) for kirkebygningen. Nørlund fandt ingen grave/skeletdele, men tolkede den meget omrodede jord som kirkegårdsjord (MOG 88(1),16).

Knud Krogh lod i 1962 et hjørne i grøft B afrense, og giver følgende profilbeskrivelse (anført på opmålingsplan fra 1962): "*.... Der ses ikke afgjorte spor af nedgravninger el. lign. i de to afrensede vægge. Forneden løber et trækuls(?)lag. Omtrent i højde med dette ligger i hjørnet en jernnagle. Ca. 40 cm under græstørven (i hjørnet).*

Den sammenfaldne kirkebygning fremstår som en rektangulær forhøjning af tørv og en hel del sten. Afsøgning med metaldetektor på selve kirkebygningen afslørede, at bygningen har været opført i kassemur – sten med en indvendig kerne af tørv eller jord.

Kirkebygningen er omgivet af cirkulært kirkegårdsdige. Dette er opbygget i sten og tørv.

De arkæologiske undersøgelser (Bilag 5)

Udgravningsfeltet blev lagt syd for kirkebygningen, på kirkegården og ud gennem kirkegårdsdiget. Feltet målte 4,30 x 1 meter.

Målesystemet tager udgangspunkt i rødmalet sten (malet af Knud Krogh ?) i

kirkebygningens nordmur. Stenen er sat til rel. Kote = 10,00

I feltets sydlige del blev et mindre udsnit af kirkegårdsdiget undersøgt. Diget bestod på dette sted alene af løstliggende sten. Området umiddelbart uden for kirkegårdsdiget var på dette sted gennemskåret af et gammelt elvleje og vandmasserne herfra må have har udvasket tørvenerne, der formodes oprindeligt at have ligget mellem stenene.

Efter endt undersøgelse blev området reetableret og udgravningsfeltet markeret med rød/hvid plastbånd.

Inde på selve kirkegården var lagfølgen:

- **Lag 3.** Urørt undergrund med sort markant vegetationshorisont øverst = landnamslaget.
- **Lag 5.** Tynd lag af fast gulligt sand.
- **Lag 4.** Løst gruset materiale med småsten. Omrodet.
- **Lag 6.** Løst gulligt grovkornet sand.
- **Lag 7.** Løst sandet materiale med større og mindre sten.
- **Lag 8.** Væksthorisont. Må være identisk med Knud Kroghs trækuls(?)lag i Nørlund 1932-felt B.
- **Lag 2.** Destruktionslag fra nedbrydningen af kirkebygningen - dækker hele feltet.
- **Lag 1.** Nuværende overflade.

Grav 1.

- Registreret i feltets nordlige del.
- Benene lå så tæt sammen, at man skulle tro, at de har været snøret sammen ved fødderne.
- Kun underben og fødder afdækket.
- Fødderne hviler på jord og småsten.
- Rel kote c. 9,10
- Det var ikke muligt at afgøre, om grav 1 var gravet ned igennem væksthorisonten lag 8.
- Materialeprøve KNK 223x2

Grav 2.

- Registreret i feltets nordlige del.
- Graven ca. 35 cm bred.
- Kun kraniet bevaret.
- Rel kote c. 9,01
- Øvrige del af skelettet, der går ind i østprofilet, er ikke bevaret.
- Forhold til væksthorisont lag 8 ikke erkendt.
- Kraniet optaget KNK 223x4.

Grav 3.

- Registreret i feltets sydlige del tæt od ad kirkegårdsdiget.
- Grav 3 er gravet ned langs kirkegårdsdiget.

- Grav 3 er gravet ned i urørt undergrund igennem væksthorisont 8.
- Rel kote c. 8,90
- Grav 3 afskærer i "forbindelsen" mellem lagfølgen på kirkegården og kirkegårdsdiget.
- Grav 3 yngre end grav 9.
- Den døde arm placeret ned langs siden.
- Den døde i grav 3 er formentlig en af de sidste om end den sidst begravede i området.
- Materialeprøve KNK 223x5, KNK 223x6, KNK 223x13

Grav 4.

- Registreret i feltets nordlige del, nærmest inde i østprofilen.
- Kun det meget velbevarede kranium var synlig i grøften.
- Rel kote c. 8,80
- Kraniet blev ikke taget op.
- Materialeprøve (KNK 223 x 7) udtaget.
- Graven forsejlet af vegetationslaget 8.
- Gravet ned i urørt undergrund.
- Relationen mellem grav 4 og grav 6 ikke erkendt.
- Materialeprøve KNK 223 x 15

Grav 5.

- Registreret i feltets nordlige del. Kun underbenene synlige i feltet.
- Graven gravet ned igennem oprindelig overflade ned i urørt undergrund.
- Graven forsejlet af væksthorisonten lag 8.
- Graven bred, her i "benenden" c. 50 cm bred.
- Skelettet i graven dårligt bevaret.
- Rel kote c. 8,85
- Materialeprøve KNK 223x12

Grav 6.

- Registreret i feltets nordlige del.
- Graven efterlades urørt. Rel kote c. 8,80
- Graven forsejlet af væksthorisont lag 8.
- Gravet ned i urørt undergrund.
- Forhold mellem grav 4 og grav 6 ikke erkendt.

Grav 7.

- Registreret i nordprofil
- Overlejret af lag 7.
- Overlejret af væksthorisont lag 8.
- Graven efterladt urørt.

Grav 8

- Udgår.

Grav 9

- Grav 9 ikke en regulær grav, men bunke af uarticulerede knogler.
- "Grav" 9 gravet ned mellem sten i kirkegårdsdiget.
- Rel kote c. 8,90
- Grav 3 er gravet ned i "grav" 9.
- Materialeprøve KNK 223x8. KNK 223x11

Fundliste

KNK 223 x 1	Tand, ko, (indtegnet på plan 3)
KNK 223 x 2	Skelet, grav 1 (indtegnet på plan 3)
KNK 223 x 3	Udgår
KNK 223 x 4	Kranium, grav 2
KNK 223 x 5	Tænder & kæbe fragment, grav 3
KNK 223 x 6	Venstre lårben, grav 3
KNK 223 x 7	Kranium fragment, grav 4
KNK 223 x 8	Tænder & knogle fragment, grav/knogleansamling 9
KNK 223 x 9	Materialeprøve, øverste vegetationslag, vestprofil
KNK 223 x 10	Materialeprøve, nederste vegetationslag - oprindelig overflade ? vestprofil
KNK 223 x 11	Knogler, grav/knogleansamling 9
KNK 223 x 12	Knogler, grav 5
KNK 223 x 13	Knogler, grav 3
KNK 223 x 14	Tand, 2. molar. Grav 3. Indsamlet som x5.
KNK 223 x 15	Tand, 1. molar. Grav 2 . Indsamlet som x4

Materialeprøver til AMS datering i Århus:

- KNK 223 x 2
- KNK 223 x 11
- KNK 223 x 13
- KNK 223 x 12

Opmålingsplaner

KNK 223 t 1	Niveauplan og målesystem (overlæg til KK opmåling fra 1962).
KNK 223 t 2	Flade niv. c rel. kote 9,20
KNK 223 t 3	Flade niv c rel kote 9,10
KNK 223 t 4	Flade niv c rel kote 9,05, grav 1
KNK 223 t 5	Flade niv c rel kote 9,00, grav 2 & 3.
KNK 223 t 6	Flade niv c rel kote 8,90, "grav" 9, grav 4,5 & 6.
KNK 223 x 7	Profil vest & nord.

Fotoliste (Bilag 6).

ID	Ruingr	Andet motiv	Fotogra	Dato	Bemærkninger
2001 3,23	Ø35	Opmåling Jette Toubro Hansen	JA	160801	
2001 3,24	Ø35	Opmåling Jette Toubro Hansen	JA	160801	
2001 3,25	Ø35	Jette Toubro Hansen	JA	160801	
2001 3,26	Ø35	Jette Toubro Hansen	JA	160801	
2001 3,27	Ø35	Ruin 1 i baggrunden	JA	160801	Mørk
2001 3,28	Ø35	Ruin 1 i baggrunden	JA	160801	
2001 3,29	Ø35		JA	160801	
2001 3,30	Ø35		JA	160801	
2001 3,31	Ø35	Ruin 2 i baggrunden	JA	160801	
2001 3,32	Ø35	Ruin 2 i baggrunden	JA	160801	
2001 3,33	Ø35		JA	160801	
2001 3,34	Ø35		JA	160801	
2001 4,17	Ø35	Dige med elvleje fra vest	JA	210801	
2001 4,18	Ø35	Dige med elvleje fra vest	JA	210801	
2001 4,19	Ø35	Plan t 3 fra øst	JA	220801	
2001 4,20	Ø35	Plan t 3 fra øst	JA	220801	Ikke scannet
2001 4,21	Ø35	Plan t 3 fra vest	JA	220801	
2001 4,22	Ø35	Plan t 3 fra vest	JA	220801	
2001 4,23	Ø35		JA		Sort
2001 4,24	Ø35	Plan t 4	JA	230801	
2001 4,25	Ø35	Plan t 4	JA	230801	
2001 4,26	Ø35	Plan t 4	JA	230801	
2001 4,27	Ø35	Plan t 4	JA	230801	
2001 4,28	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,29	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,30	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,31	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,32	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,33	Ø35	Ny ruin ?	JA	230801	
2001 4,34	Ø35	Kranium i grav 4	JA	240801	
2001 4,35	Ø35	Kranium i grav 4	JA	240801	
2001 4,36	Ø35	Kranium i grav 4	JA	240801	
2001 4,37	Ø35	Kranium i grav 4	JA	240801	
2001 5,0	Ø35	Kranium grav 4	JA	240801	
2001 5,01	Ø35	Kranium grav 4	JA	240801	
2001 5,02	Ø35	Grav 3	JA	240801	
2001 5,03	Ø35	Grav 3	JA	240801	
2001 5,04	Ø35	Jette & Caroline i hullet	JA	240801	
2001 5,05	Ø35	Jette & Caroline i hullet	JA	240801	
2001 5,06	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801	
2001 5,07	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801	
2001 5,08	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801	
2001 5,09	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801	

2001 5,10	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801
2001 5,11	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801
2001 5,12	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801
2001 5,13	Ø35	Udgravningsfelt fra nord mod	JA	250801
2001 5,14	Ø35	Nordprofil	JA	250801
2001 5,15	Ø35	Nordprofil	JA	250801
2001 5,16	Ø35	Nordprofil	JA	250801
2001 5,17	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,18	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,19	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,20	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,21	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,22	Ø35	Østprofil	JA	250801
2001 5,23	Ø35	Sydprofil	JA	250801
2001 5,24	Ø35	Sydprofil	JA	250801
2001 5,25	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 5,26	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 5,27	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 5,28	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 5,29	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 5,30	Ø35	Vestprofil	JA	250801
2001 6,03	Ø35	Det tildækkede felt	CP	260801
2001 6,04	Ø35	Det tildækkede felt	CP	260801

DAGBOG 3. - 29. AUGUST 2001

• Fredag 3. august

Afrejse København - Ankomst Narsarsuaq efter mellemlandning i Keflavik, Island - Kystbåd fra Narsarsuaq til Itelleq, hvor vi blev hentet i bil af Abel Lyng og kørt til vandrehjemmet i Igaliku.

Udstyr ankommet med båd fra Qaqortoq samme dag. Abel Lyng har telt med fra Georg Nyegaard i Qaqortoq, som vi skal låne.

Mødes med Rie Oldenburg, fra museet i Narsaq.

Rundtur i nordboruinerne i Igaliku.

Middag på vandrehjemmet.

Overnatter på vandrehjemmet.

Sol og varme - kraftig sydost - i løbet af natten regn.

• Lørdag 4. august

Opsætningen af lejr ved ruingruppe Ø48 udsat pga. den meget kraftige sydost.

Indkøb i Butikken i Igaliku - problemer med at få gas selv om denne var bestilt for næsten to måneder siden. Får 2 kg's gas, som skulle vise sig at være tom!

Gåtur til Ø48 i strid sydost. Finder lejrplads - stedet ligger i nogenlunde læ, og det bliver besluttet at slå lejr søndag morgen.

Overnatter i vandrehjemmet.

Vejret lunt, sydost, indimellem regn.

• Søndag 5. august

Vinden har lagt sig - stille regn.

Efter morgenmaden kører Abel Lyng vores udstyr til Ø48 - konstaterer, at gasflasken er tom - med hjælp fra Rie lykkes det Caroline at skaffe en ny - fyldt - 11 kg's gas.

Opsætning af lejr. Rie, børn og venner hjælper med at sætte teltene op.

Får af Abel at vide at vandet i søen ikke kan drikkes pga. af gødningen af de omkringliggende marker.

Vandet må hentes i Igaliku hver gang vi har ærinde der.

Åbner udgravningsfelt, der dækker hjemmemarksområde, kirkegårdsdige og kirkegård.

Rie har sørget for grillmiddag - lam - herligt, men desværre blev middagen lidt generet af regn.

Første nat i telt.

• Mandag 6. August

Vågner kl. 7.00 til en meget tåget dag - end ikke Igaliku kunne anses. Tågen letter i løbet af dagen, men solen får vi ikke at se.

Rie, børn og venner drager hjem til Narsaq.

JA handler i Igaliku og får at vide, at en ny storm er varslet.

Besøg af *Nationalmuseets Venner* med Hans Kapel i spidsen som rejsefører.

Samler sten til sikring af de små telte - det store "cirkustelt" lægges ned inden sengetid.

Fortsat gravning - Caroline undersøger kirkegården med metaldetektor - ingen markante udslag.

Aftensmaden stod på resterne af Rie's lam

Tirsdag 7. August.

Op kl. 7.00 til trist regnvej, men endnu ingen storm, som varslet.

Fortsatte gravninger.

Gravene 1, 2, 3 og 4 lokaliseret.

Jette TH handler i Igaliku.

Middagen bestod af lammesuppe - kogt på de allersidste rester af Rie's lam.

Trist overskyet himmel - indimellem regn.

• Onsdag 8. August

Op kl. 7.00 - ved frokosttid kom den varslede sydost. Forsøgte at nå frokosten, inden "cirkusteltet" skulle

ned at ligge - men desværre, midt under thebrygning og æggekogning brød teltstangen sammen for et vindpust. Cirkusteltet måtte evakueres og den kolde frokost blev indtaget i Carolines fortelt. Fortsatte gravningerne i de lokaliserede grave, men hen på eftermiddagen måtte gravningen indstilles pga. af den stødvise meget kraftige blæst og regn. Caroline og Jette TH går til Vandrehjemmet i Igaliku for at lave aftensmad (pasta og pølseret) der. JA bliver ved teltene. Får den varme mad bragt til teltet! Carolines HELL Sport telt (som vi har lånt i Qaqortoq) bukker under for stormen, og Caroline måtte "flytte ind" hos Jette TH. Kuppelteltene klarer sig fint.

- Torsdag 9. August.

En forfærdelig nat med kraftig buldrende sydost op gennem Igalikufjorden. Morgenmad ved 10.00-tiden, hvor stormen er stilnet af.

Skaderne på de to telte bliver inspiceret - "cirkusteltets" midterstang rettes ud så godt vi kan og forstærkes med en landmålerstok - det fungerer fint, selv om teltet ikke står så flot som før. Også Carolines telt lykkes det at lappe sammen, men det er ikke lige så godt som før!

Fortsatte gravninger, fotografering og profildiskussioner - tunge skyer, der hen på eftermiddagen begynder at regne. Ved aftenstid silende regn og vindstille.

Aftensmaden: rødfisk med ris og svampe.

- Fredag 10. August

Endelig en dag, hvor vi vågner op til sol og varme.

JA til Igaliku efter morgenmaden. Aftaler afhentning i Itelleq søndag af Jacky Simoud. Beder Georg Nyegaard i Qaqortoq om at sende nyt telt ind til Caroline.

Afsluttende gravninger - og nivellering af kirke og kirkegård. Hen på eftermiddagen dukker Naja Mikkelsen (GEUS) op. JA tager med til Igaliku for at hilse på Emil Rosing (NKA), Antoon Kuijpers (GEUS), Hanne Hvidtfeldt og Jakob Noe-Nyegaard begge Geografisk Institut ved KU. Selskabet er på vej til Igaliku kujalleq og vi aftalte, at vi (JTH, CP og JA) skulle komme på besøg den følgende dag.

Aftensmad. Culottesteg med oreganokartofler

- Lørdag 11. August

Gravefri dag.

Udflugt til ruinerne ved Ø64 og Ø66 sammen Naja, Antoon, Emil, Hanne og Jacob.

Afhentes i Igaliku af Andala Lund. Andala er fåreholder i Vatnahverfi. Først besøg ved Ø64. Ved Ø64 hytte, som måske kan anvendes i forbindelse med arkæologisk undersøgelser ved stedets lille kirke. Hvem ejer hytten? efter sigende anvendes den af rejsebureauet TOPAZ fra København. Frokost i det meget fine vandrehjem i Sdr. Igaliku. Rundtur i ruinerne Ø66 i Sdr. Igaliku, desuden snak om sandflugt, erosion og klima.

Emil laver rensdyrbøffer af renskød, han har købt i Narsarsuaq.

Retur til Igaliku ved 19.30-tiden i båd med Andala.

I Igaliku modtaget af Aka Høegh, der inviterede på rødvin, kaffe og kage i sit hus. Hilste på Carl Aage Skovaa og Lisbeth Søvn Dahl, som ligeledes har hus i Igaliku.

Retur til Ø48 ved mørkets frembrud.

Aka havde nyt telt med til Caroline fra Georg i Qaqortoq.

Vejret: strålende sol og varme hele dagen.

- Søndag 12. August

Nedpakning af lejren ved Ø48. Feltet tildækkes. Der bliver lagt sten tilbage i diget, således at dette ikke skal fald sammen. Hele feltet markeret med rødt/hvidt plast signalbånd.

Besøg på "tingpladsen" fortidsmindenr. 61V3-III-580.

Efter frokost afhentes af Abel, som måtte køre to gange til Itelleq med os og vores udstyr.

Afhentet i Itelleq kl. 16.00 af Jacky. Efter ankomst til Qassiarsuk videre til Qorlortoq i bil. Målet var ruingruppen Ø33 og den lille kirke der, men da det i skumringen var vanskelig af se, hvorledes diverse hegn kunne forceres - kirken ligger midt i en høstet græsmark - blev vi enige om straks at køre til Qorlortup Itinnera og Karl og Tippu Kleist's gamle hus.

Hilser forinden på fåreholderen ved Ø33 Ole Paviassen, der viser os kirke og Knud Kroghs gamle udgravning. Hullets vestprofil er tydeligt synligt.

Slår teltene op på marken foran Karl og Tippus gamle hus ved ruingruppe Ø34. Indretter os desuden i huset, som har både varme og lys. Hilser på Karl og Inaluk. Tippu er på kursus i Narsaq.

Aftensmaden: resterne af culottestegen med brød.

Sol og varme fra morgenstunden - op ad dagen overskyet.

- Mandag 13. August

Op ca. 7.30 - morgenmad i Karl og Tippus gamle hus. Vandring ned til Ø33. Turen ad kørevejen tager c. en time. Jette TH og Caroline tager en lidt hurtigere rute, der indebærer, at de skal passere elven.

Ved kirken: vi søger efter Knud Kroghs målepunkter og finder et på en sten i kirkens østende.

Caroline afsøger kirkegården med metaldetektor - ingen markante udslag.

Aftørvning af Kroghs - formodede - 1962-grøft. Konstaterer, at grøften har været over 4 meter lang og ikke de 3 meter, som opmålingen fra 1962 angiver. Forklaringen fik vi lidt senere. I følge 1962-planen lå der tre stenansamlinger - formentlig markeringer for grave i grøften. Aftørvningen afslørede imidlertid 1) at der lå kraftig plastik ud over hele feltet og 2) at der lå farvet plastik - gamle affaldsposer - de steder, hvor stenansamlingerne skulle have ligget, og under plasten lå to skeletter. Skeletterne var meget dårligt bevarede.

Aftensmaden: Dåsetarteletfyld med hønsekød og spaghetti ☺ (det gør vi aldrig mere!) og pandekager med tyktpisket mælkepulver med Bailey ☺

Vejret: strålende sol og varme.

- Tirsdag 14. august

Sol fra morgenstunden.

Vandretur fra Qorlortoq Itinnera til Qorlortoq.

Jette TH og Caroline begynder nivellering af kirkeruin og kirkegård. Det er ikke problemfrit, da vi ikke med sikkerhed kan finde overensstemmelse mellem Knud Kroghs 1962-plan, og det vi ser. Eneste faste holdepunkter er selve vestprofilen og et par sten i selve kirkeruinen, vi mener at kunne genkende fra planen. Ca. halvdelen af ruinen bliver nivelleret.

Vestprofil skåret 10 cm tilbage for at komme ud af KK-udgravning.

Jette TH renser felt og profil.

Får besøg af Ole Paviassen og hans kone. OP fortæller, at Knud Krogh gravede i kirkegården ved Ø33 i begyndelsen af 1970'erne. Sammen med ham var tre danskere og en grønlander. OP fortalte desuden, at skeletterne lå tæt og i tre lag i grøften og at de var meget velbevarede.

Retur til Qorlortoq Itinnera ved 19-tiden.

Aftensmaden: stegt torskerogn, kartofler og øllebrødsforsøg.

Vejret: op af formiddagen og resten af dagen: overskyet og småregn

- Onsdag 15. August

Vågner op til en meget grå, våd og regnfuld dag.

Alle går til Qorlortoq af vejen på grund af det våde vejr.

Jette TH og Caroline fortsætter nivelleringen af kirkeruinen, som volder store problemer, fordi de forsøger at forene vores nye målesystem med KK-plan fra 1962. I første omgang troede vi, at vi kunne anvende KK's 1962 grøft - som står meget tydeligt - men da grøften jo er forlænget - formentlig i begge ender - og gravet dybere, er denne metode for usikker. Resultatet bliver derfor, at vi i første omgang må opgive at koble de to udgravningers målesystemer sammen. Håbet er, at dette kan ske senere ved hjælp af de fire sten, vi mener at kunne genkende på 1962-opmålingen. Lettere bliver det ikke af, at en god del af kirkegårdsdigets ydersider er pløjet bort, siden opmålingen blev foretaget i 1962.

JA måler feltet op i plan. Regnen har fået profil og flade til at fremstå tydeligere. Udover det to grave med de sørgeligt opløste skeletter erkendes yderligere to grave.

Kirkegårdsdiget er opbygget af sten og tørv. De skårne tørv står tydeligt i fladen. Fladen i øvrigt består af omrodet "kirkegårdsjord" - KK-fyld??

Arbejdet "nedlægges" kl. 14.00 på grund af den tiltagende regn.

Tilbage i huset i Qorlortoq Itinnera ved 15.00-tiden, hvor tøj og støvler tørres og der råhygges med te,

whisky og kage.

Ved 19.00-tiden ankommer Georg Nyegaard (Qaqortoq Museum) fra Qaqortoq med udstyr og proviant til seminargravningen i mosen ved ruingruppe Ø34. Også Bjarne Grønnow (SILA), Charlie Christensen (NNU, Nationalmuseet) og Liv (Bjarnes datter) var ventet, men de dukkede ikke op, da al flyvning på Narsarsuaq er indstillet på grund af det dårlige vejr.

Aftensmad: Lam med porrer, løg, dåsetomater, dåsechampion, spaghetti med pesto, parmesan og oliven.

- Torsdag 16. August

Silende regn fra morgenstunden efter en nat med uophørlig regn. Regnen aftager ved 10.30-tiden. På grund af det ustadige vejr beslutter vi at gå til Ø35, hvor Jette TH og Caroline tager fat på nivelleringen af kirkeruin og omgivende kirkegård. JA aftørver nyt felt.

Opklaring i vejret giver herligt gravevejr hen ad eftermiddagen. Rundtur i ruingruppen. Retur i Qorlortoq Itinnera ved 18.30-tiden.

Georg laver middag.

Ca. ved 19.00 tiden ankommer H.C.Gulløv (SILA) og Cille Krause. Begge har deltaget i undersøgelserne i og omkring Sandhavn/Herjolfsnæs. Skal deltage i seminargravningen ved Ø34.

Ved c. 22.30-tiden ankommer Jens (lærer ved Handelsskolen i Qaqortoq).

- Fredag 17. August

Vågner til rimeligt vejr, hvorfor vi beslutter at drage til Ø33. Får Nugga til at køre os i bil. Så snart vi er ankommet og har fået afdækket feltet sætter regnen ind med fuld styrke. Forsøger at nå urørt bund i de områder i feltet, hvor vi antager, KK allerede har gravet. Arbejdet vanskeliggøres af den silende regn. Bunden nås flere steder, men der kan iagttages nedgravninger i profilen, som må forfølges.

Frokost under shelter, der er bygget af landmålerstokke og betrukket med presenning. Arbejdet "nedlægges" efter frokost på grund af regnen.

På vandreturen tilbage til Qorlortup Itinnera møde med Karl, som kører for svensk filmhold (ledet af Bo Landin). Ole Guldager er "kendtmand" for filmholdet. Jette TH og Caroline fortsætter til Qorlortup Itinnera.

JA tager med filmholdet til Qassiarsuk for 1) at snakke med filmholdet og 2) vise nordiske og nordamerikanske biser (fra Gardar Foundation) rundt i ruinerne i Qassiarsuk (Værter for bisperne er Jonathan Motzfeldt og Finn Lynge - Salik Hard fra turistkontoret i Narsaq står for arrangementet).

Retur til Qorlortup Itinnera ved 18.30-tiden.

Eva ankommet fra England. Bjarne sidder stadig i Narsarsuaq, hvor han venter på Liv og Charlie, der efter sigende skulle være i Kangerlussuaq.

Jens & Cille laver aftensmaden: kogt lam med kartofler og gulerødder.

Vejret: dagsregn.

- Lørdag 18. August

Gravefri dag.

JA kører til Qassiarsuk for at modtage GU'erne, der skal deltage i seminargravningen ved Ø34. JetteTH, Caroline og Cille tager med for at se ruinerne i Qassiarsuk.

Møder Peter Olesen (Konservator på Nationalmuseet i Nuuk), som endelig er "landet" efter en lang og besværlig rejse fra Nuuk. Senere kommer også Bjarne og Liv fra Narsarsuaq. Charlie mangler stadig - skal ankomme til Narsarsuaq med senere fly fra Kangerlussuaq.

Ved 12.00 tiden ankommer rutebåden fra Qaqortoq med 38 friske GU'ere, der får en introduktion til nordboerne i "langhuset". Herefter spredes de for alle vinde, de fleste dog straks i retning af Qorlortup Itinnera.

Retur til Qorlortup Itinnera ved 13.30-tiden med Tippu.

Charlie ankommer hen på dagen.

Jens, Peter og Cille går på fiskeri og kommer hjem med 10 flotte ørreder.

Vejret: Herlig sol og varme i nattens mørke nordlys og stjerner.

- Søndag 19. August

Dybt frosne telte efter en klar kold nat med nordlys. Sol og blå himmel fra morgenstunden. Afgang til Ø33 med Tippu i bil.

Fortsat gravning.

Det svenske filmhold ankommer ved 16-tiden og fastholder os til ved 17 tiden. Filmoptagelserne fortsættes ved Ø35, hvor feltet renses op for filmholdets skyld.

Middag ved 20 tiden. Bjarne og Jette A. var ansvarlige for lammegryde med kartofler.

Vejret: Sol og varme

- Mandag 20. august

Vågner op til overskyet og fugtig vejr.

Kører med Tippu til Ø33 ved 8-tiden.

Flade og profil står tydeligere end nogensinde på grund af det fugtige vejr.

Fortsat gravning.

JA opmåler profil - feltet dækkes delvist til - inden tildækning markeres hullet med rød/hvid plast signalbånd.

Så meget som muligt af KK's plast fjernes inden tildækningen.

Hentes i bil af Karl ved 16.30 tiden.

H.C.Gulløv og Cille laver stegt lammekølle.

Erle Nelson (Simon Fraser Univ. Vancouver), Thorkild Meedom (kontorchef i IT- & Forskningsministeriet),

Bente Olsen (Specialkonsulent i IT- & Forskningsministeriet) og Hanne Petersen (kommende leder af Dansk Polar Center) ankommer netop som middagen bliver sat på bordet.

Vejret: bliver bedre hen på dagen - stjerneklar nattehimmel med nordlys.

- Tirsdag 21. August

Dagen begynder med overskyet vejr - men med opklarende tendens.

Jette TH og Caroline drager til Ø33 for at afslutte tildækningen af grøften. JA ordner planer, profiler og fund fra Ø33. Afrenser feltet ved Ø35.

Jette TH og Caroline retur fra Ø33 ved frokosttid. Efter frokost fortsætter alle gravning i feltet ved Ø35. I en dybde af ca. 30 - 40 cm under nuværende overflade stadig ingen spor efter begravelser. Vi graver stadig i tørv, som må stamme fra nedbrydningen af kirkebygningen.

H.C.Gulløv afsøger kirke og kirkegård med metaldetektor - ingen markante udsalg, men udslag ved sten, hvorved Gulløv afslører kirkens kassekursopbygning.

Caroline når en tur op på sæteren inden aftensmaden.

Charlie og Liv har køkkentjansen - de serverer nyfangede ørreder.

- Onsdag 22. August

Vågner op til strålende vejr - sol og blå himmel. Fortsætter gravning ved Ø35 ned gennem tørvelaget og når meget markant sort overflade, som må være gammel vegetationsoverflade. Herunder omrodet

"kirkegårdsjord", og snart efter dukker første grav op i fladen.

Gravningen "overvåget" tæt af to GU'ere, Karl og Tippu.

Besøg af en gruppe GU'ere på vej gennem dalen under ledelse af Gulløv.

Slutter arbejdet ved 18 tiden.

Ansvarlige for aftensmaden. Georg og Peter. Middagen stod på frikadeller og jordbærgrød med vanillecreme.

- Torsdag 23. August

Endnu en dag med strålende sol og varme fra morgenstunden.

Fortsat gravning ved Ø35. Fyraften ved 18 tiden. Efter middag kaffe og boller hos Karl og Tippu i deres nye hus.

- Fredag 24. August.

Jette TH og Caroline har køkkentjansen i dag.

Fortsat gravning ved Ø35, hvor vi når urørt undergrund.

Middag: friskfangede ørreder - fanget af Charlie. Forretten bestod af Peters tørrede rensdyr.

Seminargravning afsluttet med succes.

Vejret: perfekt grave-/tegnevejr. Vindstille, lette regnbyger og gråt.

- Lørdag 25. August

Gravefri dag

Trods pladder regnvejr går Jette TH og Caroline til Ø37 sammen med Bjarne, Liv, Georg og Cille.

JA måler profil ved Ø35.

Charlie og Peter tager til Narsarsuaq hen på dagen.

Middag: Lammesuppe. Karl, Tippu, Nugga og børnene er inviteret.

Sengetid ved 24-tiden.

Vejret: silende regn hele dagen.

- Søndag 26. August.

Nedpakning.

JA udtager prøver ved Ø35.

Jette TH og Caroline går med Erle til Ø37 for at tage græsprøver til isotop-målinger.

I løbet af dagen kraftig sydost, som betyder at de store HELL Sport telte bliver lagt ned, og tilbage på teltpladsen står nu kun de små kuppelte (som alle klarer nattens strabadser).

Trods stormen afhentes Gulløv, Cille og Eva. De må dog blive i Qassiarsuk, da det ikke er muligt at komme til Narsarsuaq på grund af stormen.

Aftensmaden: Spaghetti med en blanding af resterne af diverse dåsegrøntsager og pølser.

- Mandag 27. August

Store rejsedag. Karl afhenter Georgs udstyr ved 9.30-tiden. På grund af sydosten er ikke alt pakket sammen, og afhentningen bliver lidt kaotisk.

Nugga kører Bjarne, Liv og Georg til Qassiarsuk, hvorfra de skal videre til Qaqortoq.

Tilbage i Qorlortup Itinnera er nu: JA, Jette TH, Caroline og Erle.

JA kører med til Qassiarsuk for at handle, aftale sejlads med Jacky og hjemtransport af vores udstyr med speditøren i Narsarsuaq.

Jette TH og Caroline dækker Ø35 grøften til efter at have lagt det rød/hvide signalbånd ned i hullet.

Udstyr pakkes og huset i Qorlortup Itinnera rengøres.

Middag hos Karl og Tippu. Lækkert grydestegt lammekød.

Vejret: sol og blå himmel, men stadig blæsende.

- Tirsdag 28. August.

Afrejse fra Qorlortup Itinnera i solskinsvejr. Karl og Nugga kører os og vores udstyr til Qassiarsuk tidlig om formiddagen. Sidste chance for sightseeing her, inden vi bliver afhentet af Jacky. Dette sker ved 13-tiden.

Nåede at hilse på Lykkelige Leif.

Efter at være installeret på Hotellet i Narsarsuaq JA aftale med Egon Johansen på posthuset om hjemtransport af vores udstyr. De andre: BAD og TV.

Afskedsmiddag i hotellets restaurant.

- Onsdag 29. August

Forlader vi Narsarsuaq, der ligger tilbage i strålende sol. Nåede forinden at besøge Jacky og museet

Kort antropologisk rapport over undersøgelserne af skeletmaterialet fra Grønland: Deres journalnummer: Ø33, Ø35, Ø48. Vores journalnummer: AS 456/01.

Det fremgik af mundtlig orientering af arkæolog Jette Arneborg, SILA, Nationalmuseet, at det drejede sig om skeletfund gjort i forbindelse med udgravninger i tre norrøne kirkegårde.

Undersøgelsen viste:

Ø33: KNK 222

Grav 1, x9:	uidentificerbar knoglefragment af voksent individ
x2:	tand- og emaljefragmenter
Grav 2, x4 og x5:	uidentificerbare knoglefragmenter
Grav 3, x15:	fragment af (mulig) underarmsknogle
x7 og x8:	mulige tandfragmenter
Grav 4, x16:	fragmenter af venstre lårben og venstre underarm

Ø35: KNK 223

Grav 1, x2:	højre og venstre skinneben og fodknogler af voksent individ
Grav 2, x4:	fragmenter af kraniets underside, samt tænder, formentlig af ungt individ, ca. 12-18 år.
Grav 3, x13:	et venstre lårben.
x5:	underkæbe og tænder.
Grav 4, x7:	kraniedelev.
Grav 5, x12:	højre og venstre skinneben samt venstre lægben.
Grav 9, x11:	underbensknogler og fragment af venstre lårben.
x8:	fragment af rørknogle, underkæbe og fire løse tænder.

Ø48: KNK 221

- Grav 1, x6: fragment af højre lårben
- Grav 3, x8: fragmenter af kraniets underdel samt de øverste halshvirvler og 13 løse tænder.
- Grav 4, x9: venstre nøgleben og fragmenter af overarms- og underarmsknogler samt to ribben.
- x7: venstre lårben.

Konklusion:

Der var udtaget skeletmateriale fra i alt 13 grave. Meget af materialet var stærkt nedbrudt og fragmenteret, hvilket i flere tilfælde umuliggjorde en nærmere vurdering af alder og køn. Følgende kunne vurderes:

Ø33:

Grav 1: et voksent individ.

Ø35:

Grav 1: et voksent individ.

Grav 2: et ungt individ, ca. 12 – 18 år.

Grav 3: et ældre individ, formentlig over 35 år.

Grav 4: et voksent individ.

Grav 5: et voksent individ.

Grav 9: et voksent individ, formentlig ca. 18 – 35 år.

Ø48:

Grav 1: et voksent individ.

Grav 3: et ca. 25 år gammelt individ

Grav 4: en voksen mand.

Der fandtes ingen erkendelig sygelige forandringer.

Der blev med bor udtaget knoglevæv fra Ø33 (grav 1, 3, 5 og 9) og fra Ø48 (grav 1 og 4), mhp. isotopanalyse og datering. Prøvematerialet er efter aftale sendt til AMS-enheden ved Århus Universitet. Desuden er der udtaget tænder fra Ø35 (grav 2, 3 og 9) og fra Ø48 (grav 13).

nl050202

Oversigt og materialeprøve, sendt til datering på AMS-dateringslaboratoriet i Århus.

KNK 221 x 4	Ø48 - Trækul, grav 1
KNK 221 x 6	Ø48 - Human knogle, grav 1
KNK 221 x 3	Ø48 - Trækul, grav 4
KNK 221 x 7	Ø48 - Human knogle, grav 4
KNK 222 x 3	Ø33 - Trækul, grav 4
KNK 222 x 12	Ø33 - Trækul, lag 9
KNK 223 x 2	Ø35 - Human knogle, grav 1
KNK 223 x 11	Ø35 - Human knogle, grav 9
KNK 223 x 13	Ø35 - Human knogle, grav 3
KNK 223 x 12	Ø35 - Human knogle, grav 5

Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser

NNU A.8244

VEDBESTEMMELSE - RAPPORT

Sted: Østerbygden Ø33, Grønland

sted nr.

Emne: trækul fra nordbo-kirkegård

Indsender: Jette Arneborg, Nationalmuseet SILA

indsendt: 12/12-2001

J.nr.: Ø33

Ø33 x 3 (~~grav 2~~) KNK 222 x 3

1. AMS-prøve: *Betula sp.*, birk (storbladet). 1 stk. med 8 årringe, del af større gren/stamme.
2. Restprøve: ubestemt, formentlig *Betula* LP 859.

Ø33 x 6 (~~grav 2~~) KNK 222 x 6

1. AMS-prøve: *Betula cf. nana*, dværgbirk?, 1 stk. af kvist med ca. 25 årringe.
2. *Betula sp.*, birk (storbladet). 1 stk. med mange årringe, del af større gren/stamme M 63384.
3. Restprøve: ubestemt, formentlig *Betula* LP 860.

Ø33 x 12 KNK 222 x 12

1. AMS-prøve: *Betula sp.*, birk. 1 stk. af 23 mm tyk stamme eller gren med bark, 30-40 årringe.
2. Restprøve: ubestemt, formentlig *Betula* M 63385.

Kopi til indsender

Claus Malmros
22/1 -2002

Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser

NNU A.8243

VEDBESTEMMELSE - RAPPORT

Sted: Østerbygden - Ø48, nær Igaliku, Grønland

sted nr.

Emne: trækul fra nordbo-kirkegård

Indsender: Jette Arneborg, Nationalmuseet SILA

indsendt: 8/1-2002

J.nr.: Ø48

KNK 221 x 3 (grav 4)

1. AMS-prøve: *Salix sp.*, pil, 1 stk. af 4 mm tyk kvist med 9 årringe.
2. *Betula sp.*, birk, kvist med 9-10 årringe M 63382.
3. Restprøve: ubestemt, formentlig overvejende *Betula* (storbladet) LP 858.

KNK 221 x 4 (grav 1)

1. AMS-prøve: *Betula sp.*, birk, 1 stk. kvist med 8 årringe.
2. *Betula sp.*, birk (storbladet), 1 stk. fra 11 mm tyk gren med 25-30 årringe M 63383.
3. Restprøve: ubestemt, formentlig *Betula* MP 408.

KNK 221 x 5 (grav 3)

1. AMS-prøve: *Betula sp.*, birk (storbladet), 1 stk. fra 16 mm tyk gren med ca. 15 årringe.
2. Restprøve: ubestemt, formentlig *Betula* LP 857.

Kopi til indsender

Claus Malmros
22/1 -2002

Jette Arneborg

Copenhagen 5 February 2002

T. Douglas Price
Weinstein Professor of European Archaeology
Director, Laboratory for Archaeological Chemistry
University of Wisconsin
Department of Anthropology

Dear Doug

Enclosed are the four samples from Norse Greenland archaeological excavations 2001. The samples are from Norse churchyards in the Norse Eastern Settlement marked on the enclosed map.

At the moment I do not have any radiocarbon dates but it is my feeling that the material is from the early period of Norse settlement in Greenland (11th – 12th century).

The four samples are:

KNK 221x11 Tooth, human from grave 3. Ruingroup Ø48
KNK 223x1 Tooth, cow from churchyard. Ruingroup Ø35
KNK 223x14 Tooth, human, grave 3. Ruingroup Ø35
KNK 223x15 Tooth, human, grave 2. Ruingroup Ø35

I look forward to your results!

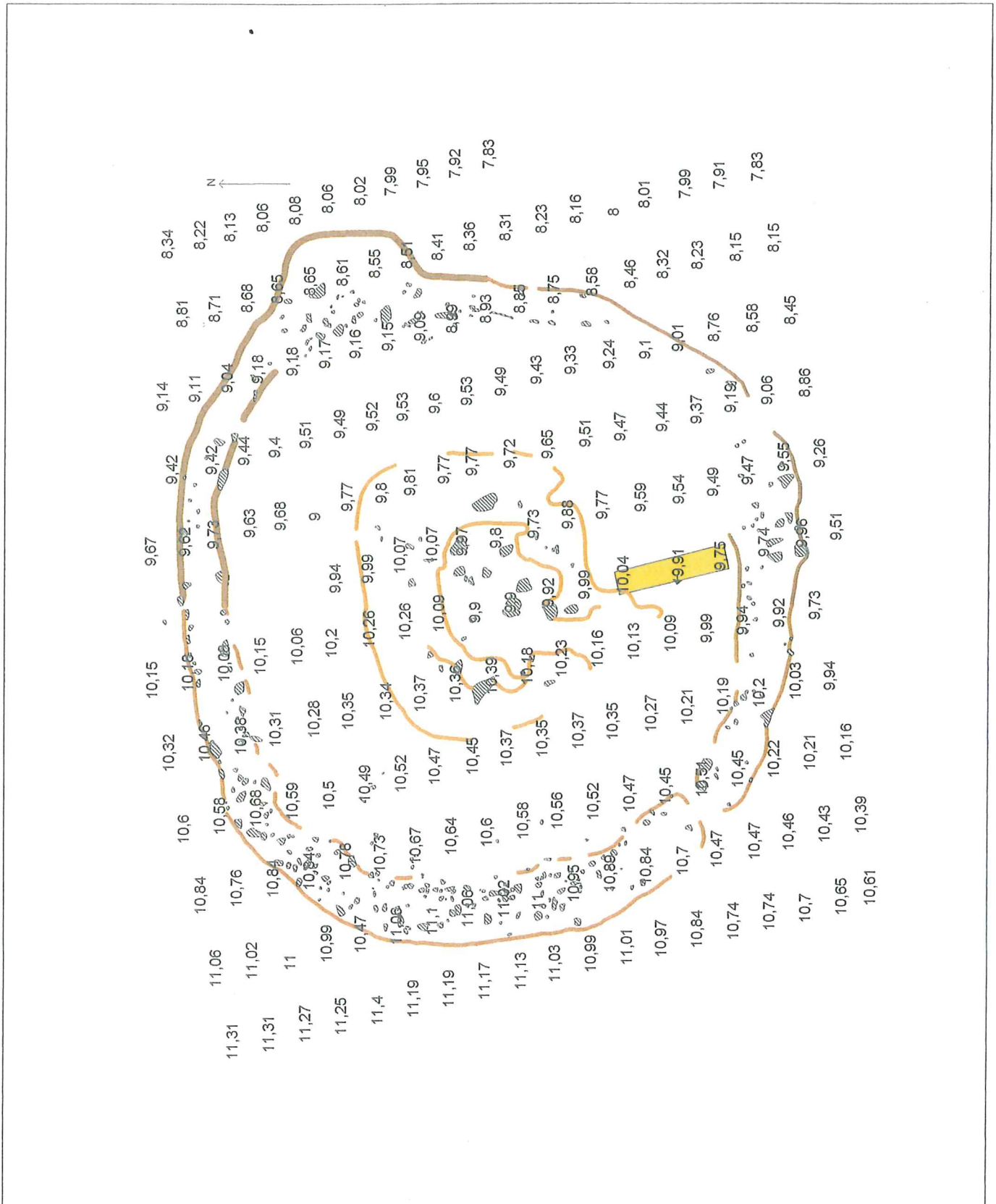
Best wishes

Jette

Ø33
61V3-III-522
KNK 222.

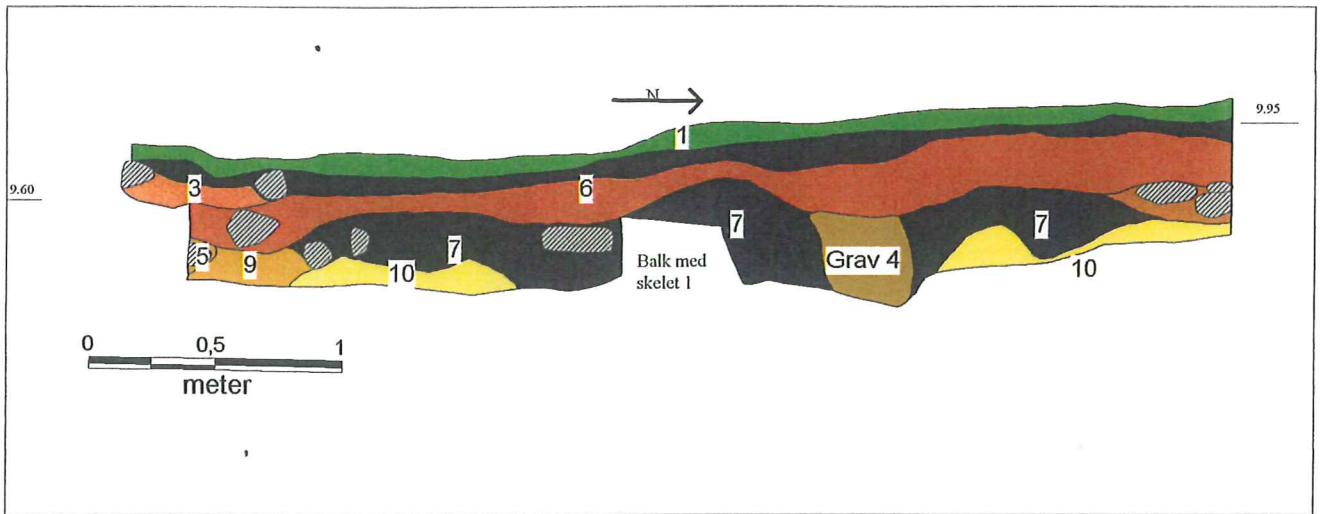

Den centrale del af ruingruppen. Kirken har ruinnummer 16.

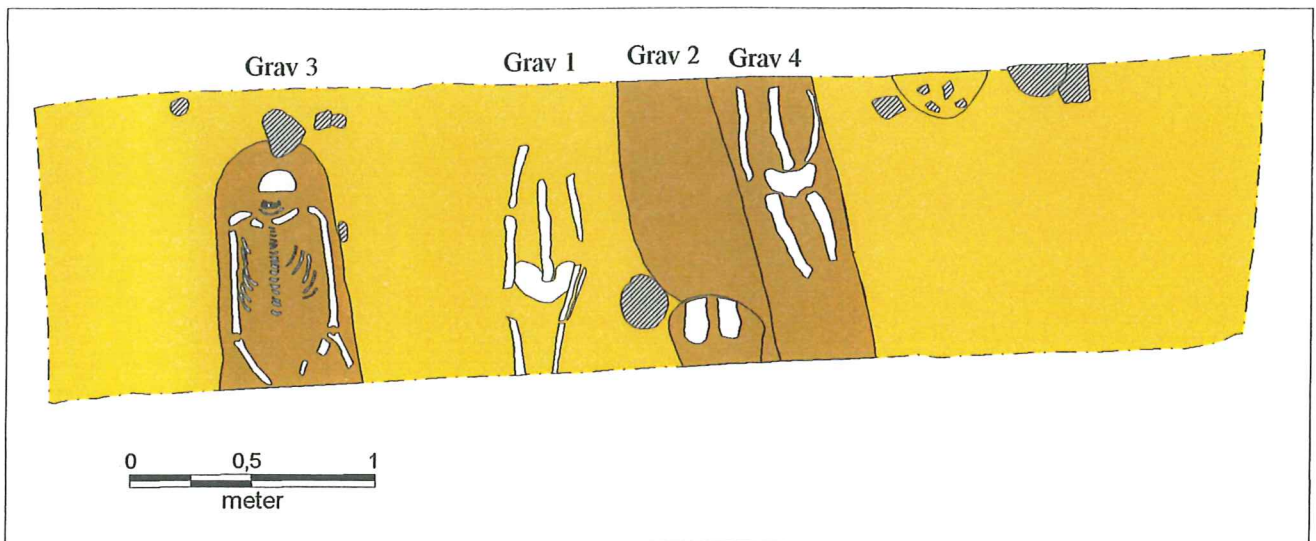

Områdenivellementer. Ruin 16. Udgravningsfelt markeret med gulbrunt.

Ø33
61V3-III-522
KNK 222

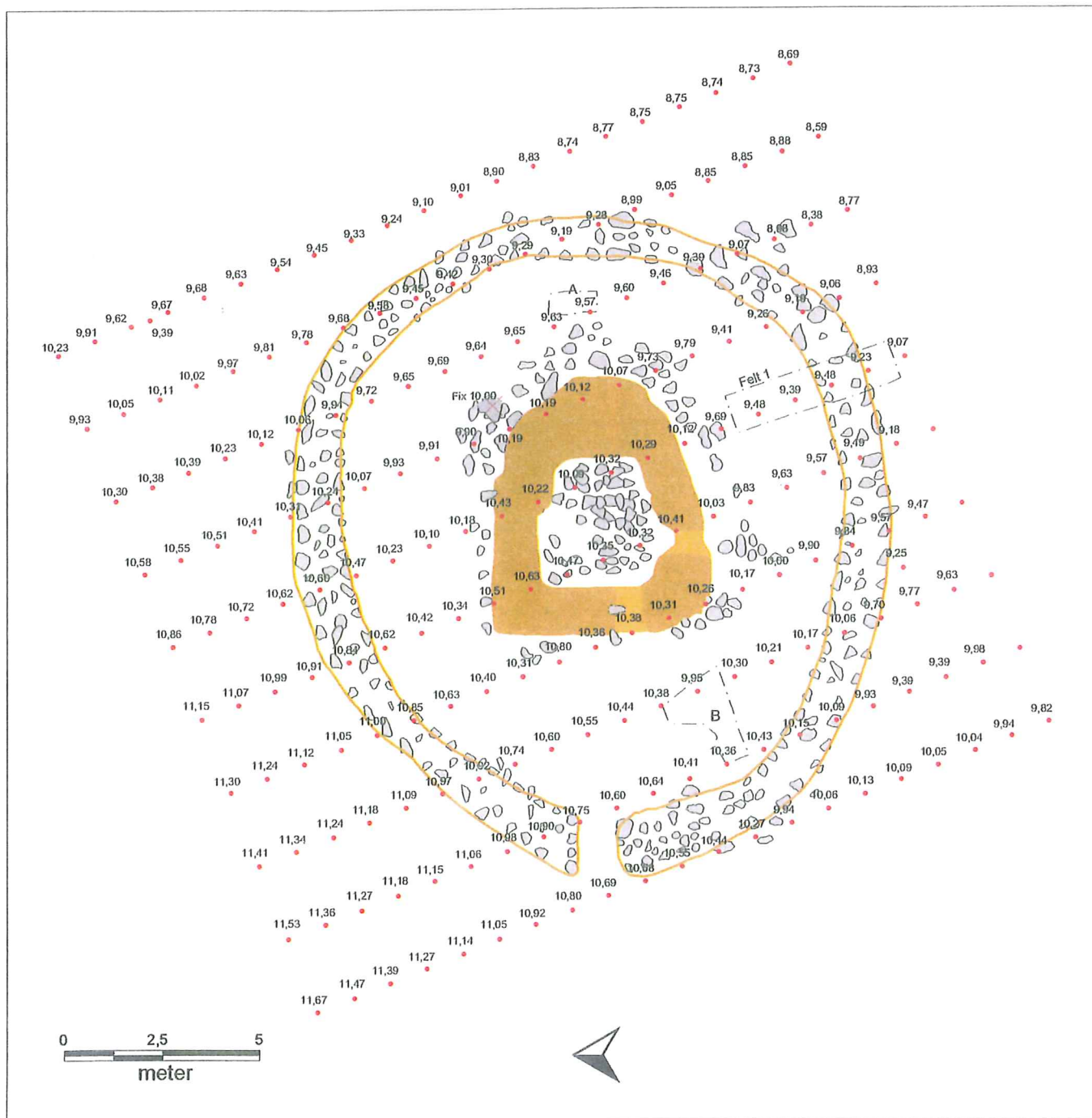

Beskrivelse af de enkelte lag se side 12.

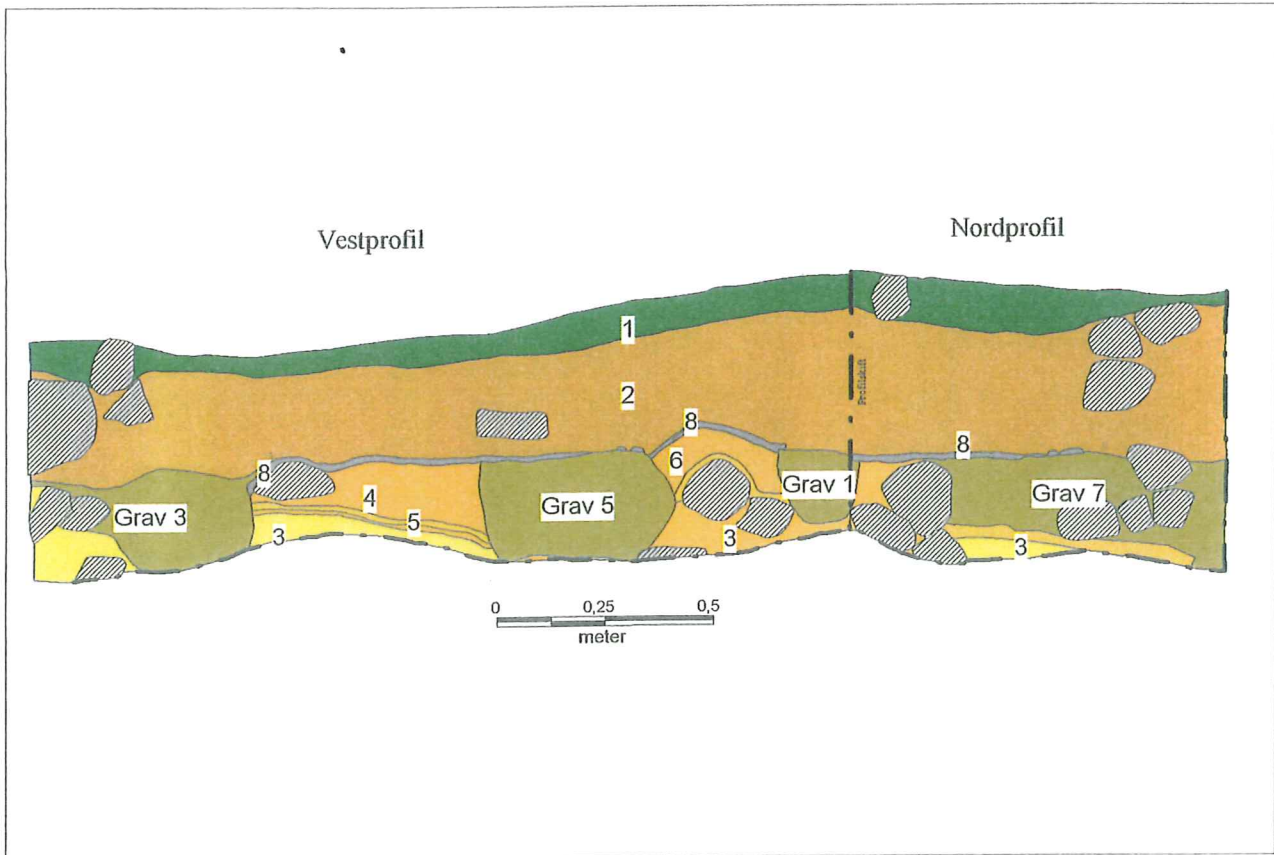
Beskrivelse af de enkelte grave se side 12 f.

Ø35
61V1-III-529
KNK 223

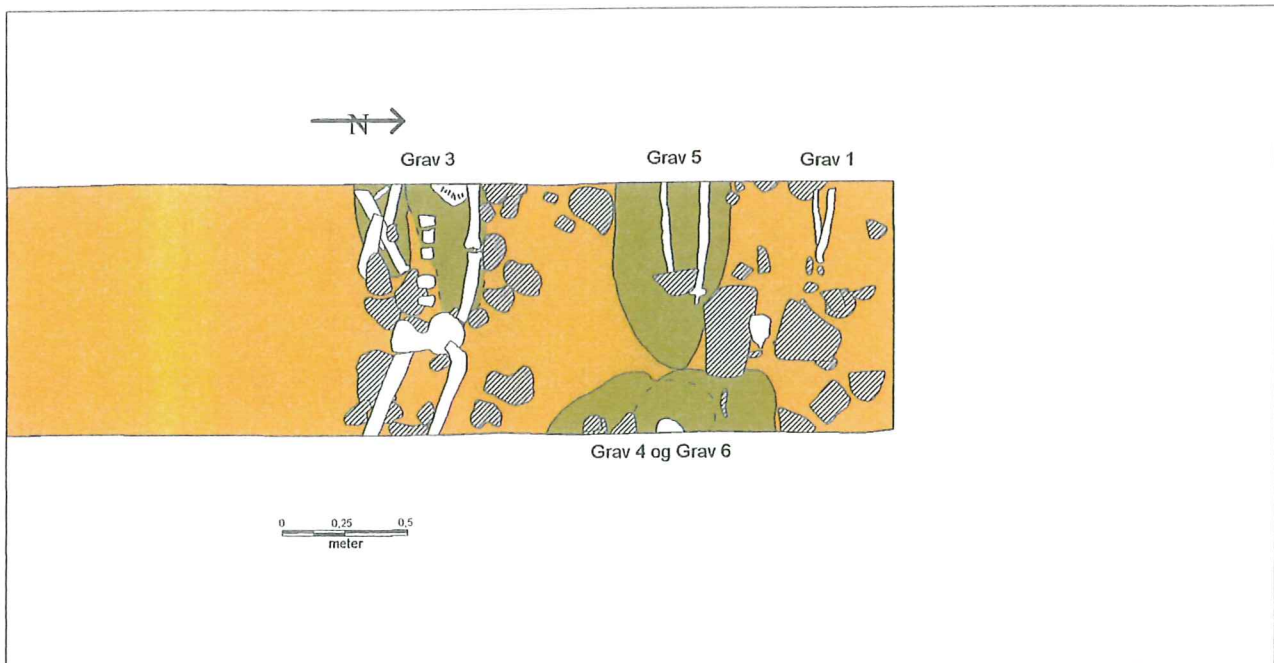

A og B: Formodentlig Nørlunds prøvegravninger

Ø35.
FMNR.61V3-III-529.
KNK 223.

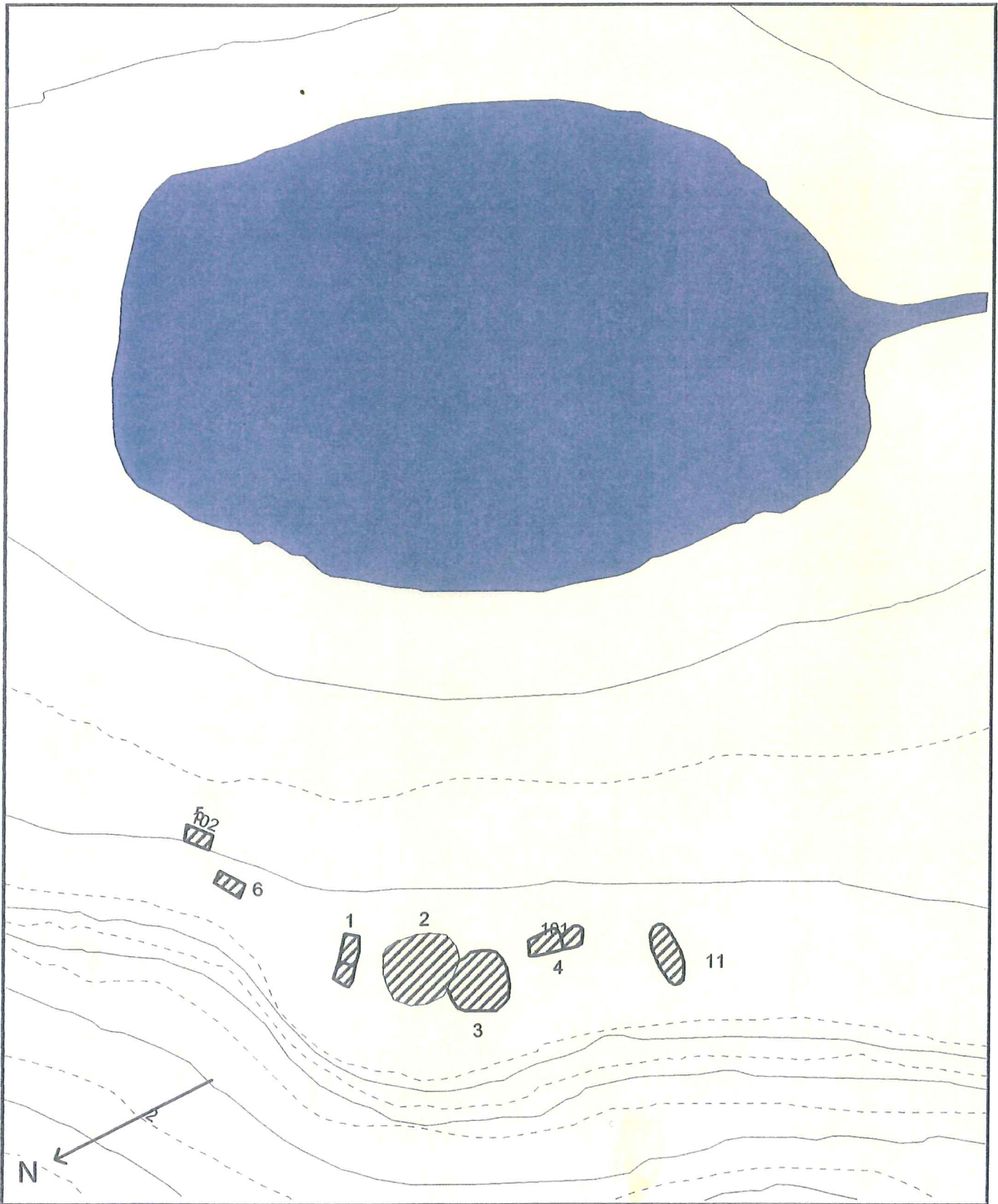

Beskrivelse af de enkelte lag se side 16.

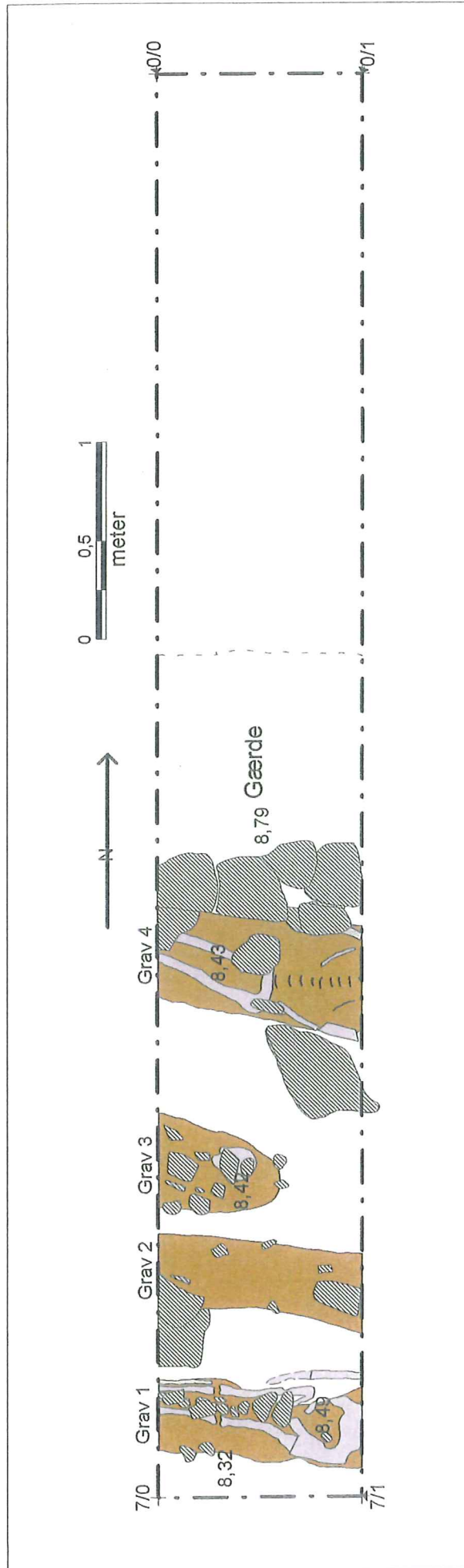
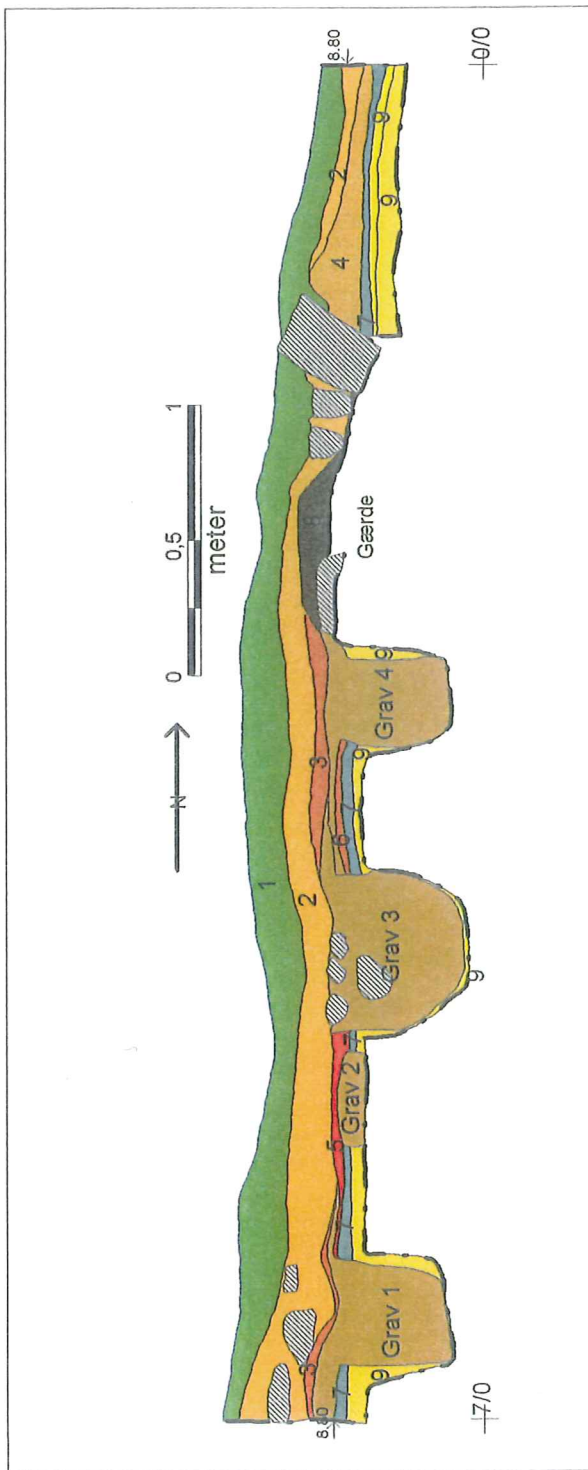
Beskrivelse af de enkelte grave se side 16 f.

Ø48
FMnr.60V2-IV-620
KNK 221

Ruingruppe Ø48 ved Igaliku. Kirken har ruin nr. 3.

Ø48
 FMnr.61V3-III-522
 KNK 221
 August 2001

Østprofil. Lagbeskrivelse se side 6.

Beskrivelse af de enkelte grave se side 6.f.